

Mukaddime

Erken Cumhuriyet Döneminde Edebi Kanon: Yaban ve Vurun Kahpeye Romanları¹

Ferudun Ay

ORCID: 0000-0001-7341-8983 | E-Mail: fay@bandirma.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ROR ID: <https://ror.org/02mtr7g38>

Öz

Bu çalışma, Türkiye’de millî edebiyat döneminden itibaren şekillenmeye başlayan ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında giderek belirgin bir ideolojik araç hâline gelen edebî “kanon” olgusunu kapsamlı biçimde incelemektedir. Millî edebiyat hareketi, sadece toplumun dinî kimliğini öne çıkarmakla sınırlı kalmamış, aynı zamanda millî duygu, düşünce ve değerleri geniş kitlelere benimsetmeyi amaçlayan güçlü bir kültürel yönelim ortaya koymuştur. Yeni devletin modernleşme hedefleri doğrultusunda oluşturulan kanonik metinler, milletin ortak tarihsel hafızasını güçlendirmeyi, toplumsal birlik duygusunu pekiştirmeyi ve inkılap düşüncesine fikrî bir dayanak sağlamayı hedefleyen önemli kültürel araçlara dönüşmüştür. Cumhuriyet’in ilk döneminde roman, şiir, hikâye ve tarih yazımı gibi türler, devlet politikalarıyla uyumlu bir şekilde eğitim sisteminin ve kültürel aktarım mekanizmalarının temel unsurları olarak kullanılmış, bu metinler hem okul müfredatları hem de akademik çalışmalar aracılığıyla yeni nesillere sistemli bir biçimde aktarılmıştır.

Bu çerçevede çalışma, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Yaban* ve Halide Edib Adıvar’ın *Vurun Kahpeye* adlı romanlarını, edebî kanonun oluşumu, milliyetçi ideolojiyle ilişkisi ve millî kültürün yeniden inşasına katkıları açısından değerlendirmektedir. Her iki eser de edebiyatın millî kimlik üretimindeki rolünü somutlaştırmakta, inkılap kanonunun hangi düşünsel temeller üzerine kurulduğuna dair önemli göstergeler sunmaktadır. Böylece inceleme, Cumhuriyet dönemi edebiyatının ideolojik arka planına yönelik yeni bir okuma önerisi geliştirmeyi ve bu alandaki tartışmalara katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Cumhuriyet Edebiyatı, Edebi Kanon, Yakup Kadri, Halide Edib Adıvar.

Atf Bilgisi (APA 6):

Ay, F. (2026). Erken Cumhuriyet Döneminde Edebi Kanon: Yaban ve Vurun Kahpeye Romanları. *Mukaddime*, 17(1), 1-25.

<https://doi.org/10.19059/mukaddime.1834303>

Makale Geliş Tarihi: 02.12.2025

Makale Kabul Tarihi: 15.02.2026

¹ Bu çalışma, 12-13 Kasım 2024 tarihlerinde düzenlenen X. Milletlerarası Türkoloji Kongresi’nde sunulan “Erken Cumhuriyet Döneminde Edebi Kanon: Yaban ve Vurun Kahpeye Romanları” başlıklı bildirisinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

The Literary Canon in the Early Republican Period: The Novels Yaban and Vurun Kahpeye²

Ferudun Ay

ORCID: [0000-0001-7341-8983](https://orcid.org/0000-0001-7341-8983) | E-Mail: fay@bandirma.edu.tr

Assist. Prof., Bandırma Onyedi Eylül University, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Department of Turkish Language and Literature

ROR ID: <https://ror.org/02mtr7g38>

Abstract

This study examines the concept of the literary “canon,” which began to take shape during the National Literature period in Turkey and became an ideological tool in the early years of the Republic. The National Literature movement aimed not only to strengthen religious identity but also to promote national feelings, ideas, and values within society. Canonical texts supported by the new state’s modernization project were used to build a common historical narrative, unify the population under a shared national identity, and reinforce the ideals of the Republican reforms. In this context, genres such as novels, poetry, and historical writing became central instruments of education and cultural transmission, and these works were introduced to younger generations through school curricula and academic programs.

Within this framework, the study analyzes Yakup Kadri Karaosmanoğlu’s *Yaban* and Halide Edib Adivar’s *Vurun Kahpeye* in terms of how they contribute to the formation of a literary canon, their relationship with nationalist ideology, and their role in the reconstruction of national culture. Both novels illustrate how literature participates in producing national identity and offer significant evidence for understanding the structure of the reform-oriented literary canon. Through this analysis, the study aims to provide a fresh perspective and contribute to the discussion of the ideological foundations of early Republican literature.

Keywords: Turkish Literature, Republic Literature, Literary Canon, Yakup Kadri, Halide Edib Adivar.

Citation (APA 6):

Ay, F. (2026). Erken Cumhuriyet Döneminde Edebi Kanon: Yaban ve Vurun Kahpeye Romanları. *Mukaddime*, 17(1), 1-25.

<https://doi.org/10.19059/mukaddime.1834303>

Article Date of Submission: 02.12.2025

Article Date of Acceptance: 15.02.2026

² This study is a revised and expanded version of the paper entitled "The Literary Canon in the Early Republican Period: The Novels Yaban and Vurun Kahpeye" presented at the 10th International Congress of Turkology held on November 12-13, 2024.

Giriş

1. Kanon

Kanon, Helenistlik çağda ortaya çıkmış bir terim olarak TDK'nin güncel sözlüğünde “Fransızca canon, herhangi bir konuda otoritelerinin belirlediği seçimler bütünü” olarak yer almaktadır. Tarihsel süreç içinde değişerek farklı anlamlar yüklenen kanon, dinin özünü oluşturan terimleri kapsamanın dışında geniş bir anlam içeriğine kavuşmuştur. Kanon sözcüğünün anlam genişlemesi ve buna ilişkin tespitlerde bulunan Kemal Atakay beş farklı tanımlamada şöyle ifade etmektedir: “1. Kilise yasası; bir kilise kurulunun belirlediği yasalar bütünü. 2. Laik yasa, kural ya da yasalar bütünü. 3. Genel kural, temel ilke, ölçüt. 4. Kilisece Kutsal Kitap'ın bir bölümü olarak kabul edilen yapıtların tümü. 5. Belli bir yazara vb. ait olduğu kabul edilen kitaplar ya da yapıtların tümü. 6. Önemli ya da temel oldukları kabul edilen yapıtlar, yazarlar, vb.” (Atakay, 2004, s. 70). Sami dillerden alınmış olan ancak Latinceye “Canon” olarak aktarılan kelime, “ölçmeye yarayan şey, kural, model manasında iken daha sonra ölçülmüş veya düzenlenmiş şey anlamında kullanılmıştır. İbranice qaneh, Asurca dilince qanu, Ugarit dilinde qn şeklinde olup diğer Sami dillerde de benzer şekliyle kullanımları mevcuttur. Grekçede kelime ölçü, kanun kural anlamındadır. Bu kelime gramerden estetiğe oradan müziğe ve heykeltraşlığa kadar her alanda ölçü, iyiyi yanlıştan ayırmaya yarayan kriter anlamında kullanılmıştır.” (Meral, 2007, s. 42).

Jan Assman'a göre İbranice ve Yunanca kelimelerin birbirine anlamca bağlandığı Sami kökenli kelimenin dışarıdan giren nesnelere kanon ismi verilmektedir. Bağlantılı bir tanımlama yaparak *kanna* “boru” kelimesinin bağlantısından hareketle bunun da İbranice'deki *qaneh*, Aramice'deki *qanja*, Babilce/Asurca'daki *qanu*, Sümerce'deki *gin* kelimelerine kadar kökenlerine gitmekte olduğundan hareketle: *arundo donax* düz sopa ve asaların yapımı için elverişli (bambu benzeri) bir malzemenin ismi olarak temel kavram olarak kanonu ifade ettiğini söyler. Her ne kadar somut çıkış noktası olsa da mecazi anlamlarının da ortaya çıktığı “ölçek, cetvel, ölçüt”, “örnek, model”, “kural, norm”, “tablo, liste” olarak dört geniş anlamın ortaya çıktığı söyler. (Assmann, 2015, s. 115-116). Harold Bloom, kanonun kökenini dinî kelime olarak açıklar (Bloom, 2014, ss. 27). Jale Parla da Harold Bloom gibi, kanonun din kaynaklı olduğunu XVI. yüzyılla birlikte sekülerliğe doğru yönelimin olduğunu ifade eden kullanımlarının başladığını belirtir. (Parla, 2004, ss. 51-52). Bu çerçevede, başlangıçta kilise gibi otoritelerin tasvip ve takdirine mazhar olan ferman, kural, kanun ve aforizmaları kapsayan kanon kavramı; bir konunun sistematik ve bilimsel sunum metodolojisini belirleyen, yetkili mercilerce yapılandırılmış bir dizelge olarak tanımlanmaktadır.

“Kıtas ve kriterlere ilişkin yargılar anlamına gelen kanon sözcüğü, bir yandan da dine ilişkin kullanımını sürdürmüş ve Kilise'nin özgün kabul ettiği İncil metinleriyle, gene Kilise'nin Azizler arasına kabul ettiği yeni isimlerin eklenmesiyle oluşan kutsal metin ve kişilerin listesi olmuştur. Bugün edebi kanon derken kastettiğimiz anlam da buradan türemiş olmalı: Herhangi bir otoritenin ya da otoritelerin, kutsadığı iyi yazarlar listesi ve buna eklenecek isimlere verilen izin ya da onay.” (Parla, 2023, s. 106).

Öte yandan gelenekle, toplumsal ve politik konjonktürle, devirle ilişkili olan kanon, kimi zaman şair ve yazarların dâhil olmak istedikleri, değiştirmek, dönüştürmek istedikleri bir yapıya bürünür:

“Her yazar ve şair, hem kanona dahil edilmek hem de onu değiştirmek ister. Böylece edebi gelenekler oluşur ve değişir. Bu dinamiği Rus Biçimcileri kıyıda kalmış

yazar, metin ve edebi tekniklerin merkeze çekilmesi, Harold Bloom gibi Freudcu eleştirmenler ise babanın, yani bir önceki önemli yazarın etkisinden kaynaklanan bir endişeyle, yeni modeller arama ve bu amaçla kanon dışı kalmış yazarları öne çıkarma arzusuyla açtıkları.” (Parla, 2004, s. 107).

Harold Bloom’a göre “Eski sınav geçerliliğinde kanonu belirlemenin yolu “Eğer bir eser tekrar okunmayı talep etmiyorsa, o eser sınavı geçmemiş olur. Burada erotik bir benzetme kaçınılmaz oluyor.” (Bloom, 2014, s. 36). Jan Assmann, kanonu kutsal metinlerden laik metinlere doğru uzanan bir yol olarak görür. Kutsallaşmış olan kanon ve klasiklerin “anlamsal genişleme” veya “kayma “ile değişime gitmiştir. Dokunulmaz olan “elleri kirleten” şeylerin çağdaş kanon “metin kanonundaki” (Assmann, 2015, s. 127) teolojik düşünce çeşitli mecazi kullanımlarına evrilmiştir. Kanon, zaman içinde kazandığı yeni anlamlarıyla dinî alanda kutsal kabul edilen metinlerin yanı sıra edebî ve felsefî klasikler ile bilimsel metinleri de kapsayan bir otorite alanına dönüşmüştür. “Öte yandan, edebiyat, sanat, felsefe ve bilim gibi klasik metinlerin kanonundan söz edilmesi, teolojideki metin kanonuna göre çok farklı köklere sahiptir. Bunun arkasında yatan şey, Antikçağ’daki, değer ölçüsü ve kriter anlamında, ama aynı zamanda sanatın yapılması ve değerlendirilmesi anlamında “neyi örnek almalıyız?” sorusuna cevap olan kanon kavramıdır. Kanon, güzel, büyük ve anlamlı olarak kabul edilecek ölçüleri tanımlar.” (Assmann, 2015, s. 128). Edebiyat dünyasında zamanını aşan ve etki eden yazarları sıralarken çağının ötesinde bir etkiye ulaşmış olan yazar ve eseri kanonik bir niteliğe erişmiş olarak görülmektedir. Kanonun edebiyatla ilişkisi Batı kökenli bir kavramsallaştırmaya dayanmakla birlikte, günümüzde bu kavram küresel ölçekte sanat, kültür ve edebiyat gibi beşerî alanlarda “dünya klasikleri” olarak adlandırılan eserler etrafında ortak bir alımlama zemini oluşturmuştur. Çağdaş dünyada kanon kavramı yeni kuşaklara eğitim ve devrine etki eden önemli eserlerle ilişkilendirilmektedir. Belli ölçütler çerçevesinde zamana karşı direnç gösteren bir standart oluşturan kanon, sadece geçmişi belirlemez aynı zamanda sanatın süreklilik içinde ilerleyen yapısını da kuşatır. Turgay Anar, kanonun sınırlarının belirlenmesinin Batı dünyasındaki kanonun varlığına delil olarak görüldüğüne ama bu konuda da tam bir uyumsuzluk olduğuna dikkati çeker. Kanonun toplum içinde yer edinmesindeki önceliğin entelektüel olmak olduğunu vurgular (Anar, 2022, ss. 27-28).

Onur Bilge Kula, kanonu çağdaş dünya için önemli kavramlardan biri olarak görür. Hristiyan teolojisinde ilk kullanımlarından olan kutsal kurallar, önem ve değer sırasıyla bir konumu ve konuyu belirleyip düşüncede yerleştirmektir, Hristiyan teolojisinden örnek alınan bu terim edebiyata aktarılmıştır. Bu sayede yazınsal ürünlerin kanon kavramıyla, edebî yapının değerlilik mertebesi ve intizamını anlatmak için kullanılmıştır. Yazı-bilimcilerce olduğu gibi kullanılan kanonun³, konunun dışında olanlar için hiçbir çağırışı olmasa da ilgili uzmanlar bu yolla bir iletişim tutumu sergilendiği görüşündedirler (Kula, 2008, s. 19). Murat Belge, “Türkiye’de Kanon” adlı yazısında “ilkın, bu "kanon" denen nesne varsa dünyada ya da dünyanın bazı yerlerinde,

³ “Ben, “kanon” a karşılık olarak bir öneri geliştirebilmek amacıyla, TDK tarafından yayımlanan “Derleme ve Tarama Sözlüğü”nü taradım. Orada “sıra”, “dizi” anlamlarını içeren “koşun” sözcüğüne rastladım. “Koşun” sözcüğü, Türkçenin özüne ve sözcük yapım kurallarına tümüyle uygundur. Dolayısıyla “koşun”, “kanon” dan türetilen “kanonik: koşunsal”, “kanonite: koşunsallık”, “kanonlaştırmak: koşunlamak” gibi kavramlar her yönüyle karşılama yeterliliğini içinde barındırmaktadır. Ayrıca, her dilin “edilgin sözcüklüğü”nde bulunan sözcüklerin etkenleştirilmesi, dilbilimsel bir ilkedir. Dolayısıyla, “kanon” a karşılık olmak üzere, “koşun” sözcüğünün Türkçenin edilgin söz-varlığından alınarak, güncelleştirilmesini ve tanışılmasını öneriyorum.” (Kula, 2008, s. 19)

bunu kim yapar? Ya da kimler yapar?” (Belge, 2004, s. 54) gibi haklı bir soruyu gündeme getirir ve kanonu kimin ya da kimlerin kurduğunu sorgularken neyin kanon olup olmayacağına “merci” olanların karar vereceğine dikkati çeker. Bu “merci”leri de üçe ayırır: “Birinci “merci” söz konusu olan alanın, yani toplumdaki “edebiyat işleri” dairesinin normal “personel”i, yani her çeşitten yazarlar, aydınlar, öğretmenler, gazeteler vb. Aralarında eleştirmen gibi, edebiyat tarihçisi gibi, değerlendirmeye doğrudan doğruya ilgili olanlar var, ama olmayanlar da var. Akademik olanları, az ve etkili; olmayanları, çok ve gene etkili.” (Belge, 2009, s. 84). Belge, bunları kanon konusunda karar verici olarak vurgular. İkinci “merci” grubu ise gasp eden özne olarak tanımladığı en genel adıyla “siyaset” ve “devlet” olarak ifade eder. Üçüncü “merci” olarak halk veya toplum olarak adlandırdığı bir gruba işaret eder ama tamamının buna dahil olmadığına da dikkati çeker. Neyin kanon olacağına dair halk ve toplumun etkisi çok olmasa da ilk iki “merci”in kanon bağlamında daha etkin olduğu vurgular (Belge, 2009, ss. 84-86). Kanonu oluşturan bu üç “merci” içindeki güç ve etki değişikliğinin kanon üzerinde büyük rol oynamaktadır.

2. Ulusa Ait Bir Edebiyat Kanonu

Tanzimat Dönemi’yle başlayan ve Cumhuriyet Dönemi’nde yaygın hâlde kullanılmaya başlayan kanon, son zamanlarda araştırmacıların da en fazla inceleme yaptığı konulardan olmuştur. Özellikle erken dönem Cumhuriyet edebiyatı ve inkılap kanonu çokça ele alınmaya başlanmıştır. Erken Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı, edebiyat-siyaset, devlet-edebiyat, ideoloji-edebiyat ve devlet-sanat ilişkilerinin yoğun olduğu dönemlere ait kanonik metinleriyle, Türk edebiyatının en netameli konularını içermesi bakımından çokça irdelenmeyi bekleyen bir alan oluşturmaktadır. Türk edebiyatında kanonik yapılanmanın yoğun olduğu bu dönemde, parti, hükümet, ideoloji ve devlet aygıtlarının etkin olduğu süreçte, edebî kanonik metinler üzerinden özellikle roman türü eserlerde dönemin ve ele alınan konuların farklı boyutları ortaya konmuştur.

Edebiyatta kanon oluşumunu başından itibaren öznel olarak gören Onur Bilge Kula, bu girişiminin edebiyatta kanonun sorgulanmasını ve kuşkuyla yaklaşılmasını da gereken bir sonuca ittiğini iddia eder (Kula, 2012, s. 353). Öte yandan Kula, “Fichte’ye göndermede bulunarak insancılık veya hümanite idesi bakımından belirleyici önem taşıyan şu görüşleri dile getirir: “Her bireysel insan, yetisi ve belirlenimi uyarınca, içinde katıksız ülküsel bir insan taşır.” Her öznede az veya çok ortaya çıkan bu katıksız insan, “öznelerin türlü- çeşitliliğinin uyumlulaştığı nesnel ve aynı zamanda kanonik (koşunsal) biçim olan devlet tarafından temsil edilir.” (Kula, 2012, s. 245). Kanonun bir başka yönü de ulus-devlet ile ilişkisidir. Nitekim Murat Belge, kanonun ulus-devlet ilişkisi üzerinden kurulan uygunluklarına başka bir açıdan bakılmasını sağlıyor. “Oysa Bloom, ulus-devletlerin en eskisi olan İngiltere’de “kanon”un nasıl oluştuğunu tartışıyor. Böyle ülkelerde böyle sorunlar yok. Bazen uzun vadede, çok zaman vadenin uzununa da gerek kalmaksızın, edebi değer tespit ediliyor, kabul ediliyor, konması gereken yere konuyor. Neyin iyi ve değerli edebiyat olduğunun, edebiyat dışında belirlenmiş bir ölçütü yok.” (Belge, 2009, s. 82). Kanonun sinsi yanı 1990’lı yıllardan itibaren akademik çevrelerce tartışılmış ve Frank Kermode, Geoffrey Hartman ve John Guillory tarafından geniş bir siyasallaşan dayatma olarak ele alınmıştır. Politik ya da bir manipülasyon aracı olarak kullanılan kanon kavramı, bir dizi terim aracılığıyla açıklanarak kabul görür hâle getirilmeye çalışılmıştır (Kermode, 2022, ss. 13-15). Nitekim devlet kanon ilişkisinin dünya ölçeğinde pek çok örneğini görmek mümkündür. Söz gelimi İngiltere’de ulus-devlet ilişkisi içinde kanonun kimi zaman gerilimler, zorunluluklar eşliğinde kurulmuş olduğu görülür. Her ne kadar bir kanon yokmuş gibi görünse de aslında kendine özgü bir

kanonik yapılanma dikkat çekmektedir. İngiltere'deki *poet-laureate* geleneğinde saray tarafından seçilen şairin siyasal ve ideolojik açıdan güvenli, hiçbir zaman iktidarı rahatsız etmeyecek bir profile sahip olması beklenir. Devlet sanatçısı tanımının ve etkisinin, bizim gibi toplumlarda itibar gördüğü bir dönemde “devlet sanatçısı” ve “parti sanatçısı” kavramlarının öne çıkması, kanonu sorunlu bir hâle getirmiştir. Bu olumsuzluğun ortadan kaldırılması amacıyla Türkiye’de kanon bir değişime uğrar, resmî nitelik kazanır ve otoritenin kalemlerine hizmet eden bir kanonik yapı oluşur. Osmanlı Devleti’nin son döneminde şekillenen ve Türkiye Cumhuriyeti’nin edebî kanonunun temelini oluşturan bu yapı, millî ve milliyetçi edebiyat kanonudur (Belge, 2009, ss. 83-88). Nitekim erken dönem Cumhuriyet edebiyatının gelişimi de bu kanonik yapı ile olur. Dönem sanatçıları söz konusu kanon içinde eser üretirler. Bu bağlamda Türk romanında memleketin gerçek sahiplerinin kim olduğuna dair milliyetçilikle pekişmiş kültürel bir dil inşa edilmiştir. “Özellikle de ulus devletlerin kuruluşundan sonra, resmi tarihin amacı, insanların zihninde kaçınılmaz bir biçimde oluşan/oluşturulan "Ben kimim? " sorusunun yanıtına müdahale etmektir.” (Parla, 2023, s. 123). Türk toplumunu analiz etmeye yönlendiren ve hatta zorunlu kılan edebiyat ürünleri edebî kanon alanlarından biri olmuştur. Türk ulus-devletinin inşasında edebî kanon da Türk milletinin kültürel ve toplumsal anlayışında birlik sağlamak amacıyla hareket etmiştir. “Edebiyatın millî kültürlerin icat edilmesinde oynadığı araçsal rol yüzünden, kanonluk metinlere özel ayrıcalıklar tanır; onları ciddi yorumlama nesnelere olarak kabul eder ve ihmal edilmelerini, kaybedilmelerini önler.” (Jusdanis, 1998, s. 82). Anıtlştırılmış bir edebiyat tarihi gibi işlev gören edebî kanon, modern hayatın ortaya çıkardığı farklılıkları yansıtmakla birlikte, millî değeri yüksek metinleri de sunmayı ihmal etmemiştir:

“Edebiyat kanonları bazı metinlerin otoritesini pekiştirir, kabul edilebilir olanı kabul edilemez olandan, edebi olanı edebi olmayandan ayırır: bir geleneği muhafaza edip bugünü geçmiş başarılarla irtibatlandırır; bütün bir milletin kimliğinin oluşturulup korunmasına yardım ederler; bir cemaatin hikayelerini düzgün hiyerarşiler içinde tasnif ederler. Kanon, içinde bir milletin, bir sınıfın ya da bir bireyin farklılaşmamış bir kimlik bulabileceği ütöpik bir sürekli metinsellik mekanıdır. Kanonun işleyebilmesi için, kullandıkları dil ve otoriteleri ile onu üretip geçerli kılar gibi görünen (Homeros, Shakespeare, Dante ve Goethe) gibi kurucu dehaler kavramı esas önemdedir. Bu kurucular bütün milletin ruhunu ifade eder ve böylece, paradoksal olarak millî sınırları aşır, evrensel şahsiyetler haline gelirler. Ama yerel ve küresel yazarlar olarak oynadıkları ikili rol kanonun millî statüsünü zedelediği gibi ona milletlerarası bir prestij de verir.” (Jusdanis, 1998, s. 94).

Türk edebiyatında Tanzimat edebiyatıyla başlayan edebî kanonik metinler, II. Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte sistematik biçimde “millî edebiyat” anlayışı doğrultusunda Genç Kalemler çevresinde rağbet bulmuş ve kamuoyunda o tarihe kadar görülmeyen bir ilgiyle karşılanmıştır. Ziya Gökalp’in metinlerinde “halka doğru” anlayışıyla inşa edilen ideoloji, Mustafa Kemal Atatürk’ün kurduğu Cumhuriyet’in ideolojik temeli olacaktır. Ütöpik bir söylem ile ülkenin geçmişi ve geleceği üzerine kurgulanan edebî kanonik metinler, çözüm bekleyen gelecek için yol gösterici ve uyandırıcı olarak rehber niteliğinde görülmektedir. Kanonik metinler, devleti ve Türk milletini bir arada tutacak duygu ve değerler ile örülmüştür. Yeni bir rejim, yeni bir devlet ve ulus devletinin inşası, kolektif anlatılar oluşturmak ve etnik farklılıkların homojenleştirilmesi ile gerçekleştirilmek istenmektedir. Motifler, ütöpik tasarımlar, yeni mucizelerle dolu “Ergenekon” yaratmak bu amaçla ileri sürülmüştür. Örneğin “ok” motifi gibi devlet kuruluşu ile ilişkilendirilen hikâyeler ve mücadelelerle dolu kanonik metinler yazılmıştır.

Öte yandan din konusu Osmanlı Devleti'nin yıkılması sonrası Fransa'daki laiklik modeli ile çözülmeye çalışılmıştır. Bunun asıl amacı Türk kimliğini benimseyen, dahası bu kimliğiyle övünen yeni insan modeli oluşturmaktır. Din olgusunun kendisini çok kuvvetli hissettirdiği bu dönemde devlet politikası hâline gelen inkılapların yanı sıra bu devlet politikasının devamı olarak kültürel alanda da edebî kanon devreye girmiştir. Bu nedenle erken Cumhuriyet dönemi roman ve hikâyelerinde İslam, din adamları ve onu temsil edenler olumsuz tip olarak öne çıkmaktadır. Ulus-devlet yapısına katkı sunamayan düşünce üzerine kurulu edebî kanonik metinler Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Halide Edib Adıvar gibi yazarlarca gayrimüslim dinî terminolojilerle anlatılan metinlerde yer alır. Cevdet Kudret'in de ifade ettiği gibi o devrin yazarlarında bu düşüncede birleşmiş ve dayanışma içinde yeni insan modeli inşa edilmeye çalışılmıştır (Issı, 2004, ss. 365-367). Cumhuriyet ideolojisinin inşasında romanlar edebî kanon oluşturulması bakımından en etkili tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk milletini aynı dil ve düşünce etrafında eşitleyen ve birleştiren Cumhuriyet ideolojisi, Türk edebî kanonu üzerinden bunu sağlamaya çalışır. Justanis Gregory, bu düşünce ve ideolojiyi Avrupa milliyetçi ideolojisine benzetir (Jusdanis, 1998, s. 76). Jusdanis'e göre edebiyat, geçerliliğini klasik külliyyatın varlığına, geçmişin anlatılarına borçludur:

“Geçmişin anıtları bugünün estetik beğenisinin ve sanatsal üretiminin çok önemli parçalarıdır. Kanon geçmişin ürünleriyle çağdaş izleyiciler arasında bağlantı kurar. Kanonlar geçmişi canlı tutmanın ve onun şimdiki zamanın üzerindeki otoritesini pekiştirmenin birer aracı olarak ortaya çıkmışlardır. Toplumların ve geleneklerin hayatta kalmaları, sadece geçmişi koruyacak belleğe değil, aynı zamanda ve her şeyden önce zaman içinde kuşaktan kuşağa aktarılan önemli metinler arasında hiyerarşi oluşturmaya da bağlıdır.” (Jusdanis, 1998, s. 95).

Millî tebaa oluşturmak, millî değerler inşa etmek, muhayyel olan millî mekâna sokacak kültürün oluşması, millî bilinçte insan yetiştirmek ve milletin inşası için edebiyat bu tür kurumlardan biri olur. (Jusdanis, 1998, s. 68). Bu bağlamda Turgay Anar, milletin varlık sebebini kanıtlaması olarak ifade ettiği edebiyatın kültürün en büyük taşıyıcısı olarak tehlike ve milleti rüyalarında koruyan olarak edebî kanonik metinlere dikkati çeker (Anar, 2022, s. 49). Cumhuriyet Dönemi'nde de millî duyuş tarzını ön plana çıkaran ve Cumhuriyet'in taşıyıcılığını yapacak, ilke ve inkılapları halkın içselleştirmesini sağlayacak metinler üzerinden bir kanon inşa edilmiştir. Nitekim “Cumhuriyetin ve inkılapların yerleştirilmesi ve halka benimsetilmesi çalışmaları içinde cumhuriyetin onuncu yıl dönümünde yoğunlaşan edebî faaliyetler de inkılap kanonunun oluşturulması açısından kayda değerdir.” (Çıkla, 2007, s. 54).

Millî edebiyat kanonu, Cumhuriyet'in edebî kanonu kadar tesiri siyasi otorite ve devlet etkisinde kalmamıştır. Murat Belge'nin yukarıda bahsettiğimiz “merci”lerden birinci ve ikinci “merci”lerin etki alanında kalarak Cumhuriyet döneminde üçüncü “merci”ler üzerinde etki etmeye çalışan kanonik metinler yazılmıştır (Çıkla, 2007, s. 52). Türkiye'de özellikle Cumhuriyet'in ilanıyla başlayan resmî ideolojinin yaşatılması için yapılan çalışmalar önem arz etmektedir. Özellikle tek parti döneminde “inkılap kanonu”na dönüşen edebî kanonik metinler, kanonun oluşturulması bakımından nasıl bir süreçten geçildiğinin, görülebilmesine imkân tanımaktadır.

“Kendilerini cumhuriyete adanmış şair ve yazarların eserlerinden bazıları on binlerce nüsha bastırılıp dağıtılmıştır. Cumhuriyet Bayramı heyecanını, cumhuriyeti ve inkılapları geniş halk kesimlerine ve hatta köyle re kadar götürebilecek destanlar hazırlanmıştır. Cumhuriyetin onuncu yıldönümü etkinlikleri arasında “inkılap” ve

"istiklâl" konularını işleyen tiyatro eserlerinin seçimi ve oynanmasına yönelik de bir çalışma yapılmıştır. (Demirhan, 1999, ss. 52-55, 71-73, 156)" (Çıkla, 2007, s. 54).

Cumhuriyet Dönemi edebî kanonik metinleri, rejim ve ideolojisini anlatan ve onun önünde engel olan her düşüncüyü konu edinmiştir. Uluslaşma sürecinin en temel destekçisi ve argümanı olarak kanonik metinler insan, toplum ve medeniyeti inşa etmeyi amaçlarken iktidarın fikirlerini de metinlere yansıtmıştır. Eskiye kısmen reddeden veya eski yıkmadan yeninin inşa edilmeyeceği düşüncesiyle oluşan bir söylem geliştirilmiştir. Bunun yanında siyasi sanat ve edebiyat üzerine oluşturulan kanonlarda siyasi ve ideolojik doktriner baskı kaçınılmazdır (Parla, 2004, s. 52). Erken Cumhuriyet dönemi yazarlarının büyük bir kısmının edebî kanonik metinlerinin ortak konusu ideolojik ve ütopyik konular olup söz konusu sanatkarlar herhangi bir eleştiride bulunmamışlardır. Cumhuriyet'in rejim ve ideolojisinin kökleşmesi için edebî kanonik metinleri devrin en iyileri ve ilkleri olacak biçimde kaleme almışlardır. Cumhuriyet Dönemi'nde kanonlaşma faaliyeti içinde kanonik eserler kategorisine dahil edilen yazarlar arasında özellikle Halide Edib Adivar ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu ön plana çıkar.

3. Kanonik Metinler: Vurun Kahpeye ve Yaban Romanlarında Millî Mücadele Anlatılarının Merkezindeki Stratejiler

Cumhuriyet'in ilanı ile Türk edebiyatında Millî Mücadele'nin yanında toplumsal çizgiyi de ele alan bir sürece girilmiştir. Türk romancılığını besleyen kaynaklardan olan topluma ve toplumsal yapıya eğilmeye "yepyeni bir insan tipi" oluşturma yolunda ilerleyen ve hedefine hizmet eden bir araç olarak edebiyat etkili araç olarak kullanmıştır. Özellikle genç Cumhuriyet ve ideolojisinin halk nezdinde rejim ve kurumlarınca kabul görmesi ve itibar kazanması için edebiyat da devreye girmiştir. Adeta vazifeli kılınmış olan Türk edebiyatı kanonu oluşumu sayesinde etkili olacak kurum, kişi veya merkezdeki güç veya eleştirilecek başlıkları edebî olarak ele alınmıştır. (Gülendam, 2015, s. 425). Bu süreçteki eserler de bir açıdan yeni bir inkılap edebiyatı oluşumunun yapı taşları olmuştur. Bu işleyen sistemde kanonik olan eserler toplumun arzusuna hitap etmiş, sürekli üreten bir yapı içinde Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Selçuklu ve Osmanlı medeniyeti ve köklerinden alınan kültür, sanat, edebiyat ve değerlerinden uzakta yeni bir inşa sürecine girilmiştir. (Anar, 2022, s. 59). Bu süreç, 'eskiyi yıkmadan yeni inşa edilmez' anlayışının uygulandığı bir dönem olur. Tanzimat'la başlayan yenileşme çabaları Cumhuriyet Devri'nde Türk inkılabı ile muasırlaşma ve muasir medeniyetler seviyesinin üzerine çıkma hedefinde edebiyatımızda kanonik çalışmalardan olan klasik eserlerin tercümesinin ötesinde bir ideolojiye bürünmüştür. Her bakımdan Türk tarihinin dönüm noktalarından bir olan Millî Mücadele ve Cumhuriyet'in kuruluş yılları, Türk romancıları tarafından sık sık bu düşünce ile ele alınmıştır. 1923-1938 yıllarında yazılan romanlarda özellikle Tanzimat edebiyatı ile başlayan edebî kanonik yapı Cumhuriyet edebiyatında ustalaşmış ve roman türü bu gayede en verimli biçimde kullanılmıştır. 1923-1938 zaman aralığında yazılan Türk romanları "hem siyasi hem edebî açıdan önemlidir. Cumhuriyet'in ilanından sonra pek çok inkılap yapılmış ve yeni bir hayata geçilmiştir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk de bu dönemde hayattadır. Dolayısıyla bu dönemde yazılan romanlar, Millî Mücadele'ye bu noktalardan yaklaşmışlardır." (Gülendam, 2015, s. 425). Türk romanının ideolojik yaklaşıma giden edebî kanon temelleri Tanzimat, Meşrutiyet ve Millî Mücadele yıllarında atılmış ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Mustafa Kemal Atatürk'ün söylemleriyle paralellik gösteren söylemler ön plana çıkmıştır. Kanonun arzu edilen ve popüler olanı sunduğu varsayımı üzerinden düşünüldüğünde, Cumhuriyet edebiyatının ilk dönemleri; geçmişten gelen düzen, alışkanlık ve medeniyetin dinamiklerini, arzu

edilen geleceği inşa etmek amacıyla siyasal ve kültürel dönüşümün nasıl gerçekleştirileceği konusunda toplumu yönlendirmiştir. Edebiyat ve ideolojinin buluşmasında kaynak teşkil eden edebî kanon yapılanması önemli işleve sahip bir şekillenme ile belli bir dünya görüşü içinde üretilmiş ve toplumun algısına arzu edilen biçimde tutarlılığı olan fikirler bütünü şeklinde önemli işleve sahip algılama şekilleri sunulmuştur.

Dünya görüşü bakımından yüzde yüz bir uzlaşma olmasa da tarihsel gelişim süreci içinde geçmişe, mevcut kültüre ve toplumsal alışkanlıklara pejoratif bir bakışla yaklaşan romanlar başta olmak üzere bir edebî kanon oluşmuştur. Devletin ideolojik aygıtları olarak hareket eden Türk edebiyatı türlerinde eser veren yazarların büyük bir çoğunluğu ileride fikir ideolojisi ve ütopya olarak ikiye ayrılan modern dünyanın kapılarını da aralamıştır. Cumhuriyet edebiyatı çok partili hayata geçildiği güne kadar edebî kanon dahilinde ideoloji-edebiyat ilişkisini genç rejim ve inkılapları doğrultusunda toplumun şekillenmesi için düşünmeye ve hareket etmeye yönlendirmiştir. Terry Eagleton, edebiyat ve ideolojinin kurguladığı *edebi* kanon çerçevesinde sınıf savaşımının olmasına rağmen “*anlamlandırıcı pratikler*” olarak tanımlamıştır. Kendilerini açıkça ideolojik bir hareket olarak kabul etmeyen bu yapılanmanın gerçeğin dilini sunduğunu iddia eden etki alanı en güçlü olan hakikat ve akıl içinde doğal biçimde sunmaktadır. Doğallık içinde olduğunun bir göstergesi edebiyatın siyasal yapılarca her dönem kullanılmış olmasıdır. (Eagleton, 1987, ss. 41-42). Bu tanımdan hareketle Cumhuriyet dönemi Türk romanlarının, yaşadıkları dönemi gerçek manada ne kadar gerçekçi kavrayıp yansıtabildikleri ayrı bir tartışma konusudur. “Ancak temelde yazarların bu çalkantılı dönemdeki şaşkınlıklarının, aydınımızın Tanzimat’tan beri savunduğu görüşlerin iflasının yattığı da unutulmamalıdır.” (Kacıroğlu, 2008, s. 7).

Genç Cumhuriyet, ulus devleti inşa etme yolunda mevcut edebiyat üzerinde kurumları yeniden dizayn edecek veya yeni bir tasavvur geliştirecek “İnkılâp Edebiyatı” kavramını oluşturmuştur. Anadolu’nun her köşesine kadar tesir edecek olan müzakere ve münakaşalar da yeni rejimin benimsenmesi ve yeni düzenin kurulmasında seferberlik projesi olur. İlk defa 1926 yılında M. Fuat Köprülü tarafından *Hayat* mecmuasında dile getirilen “İnkılâp Edebiyatı” hakkında eleştirel bir yaklaşımla adlandırmış olur. Gerçekçi bulmaz (Eskin, 2023, s. 57-59). Bu, milletin geçirmiş olduğu inkılâp safhalarının kanonik bir yaklaşımda ele alınmasına açık bir eleştiri mahiyetindedir.

Cumhuriyet sonrası romancılığın ilk yıllarında, Osmanlı Dönemi’nden gelen mevcut roman geleneğinin bir süre daha devam ettiği şüphesizdir. Zafer ertesini psikolojisi ile eser veren romancılarımız Cumhuriyet’le birlikte bunu devam ettirmiştir. Ferdî ve hissi romanları olan, eserlerinde hissi millî konuların yoğun olduğu Türk toplum yapısını irdeleyen, eksik yanlarını ortaya koyan Halide Edib Adıvar ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi romancılar ön planda yer almıştır (Yakar, 1973, s. 10). 23 Temmuz 1908’de Meşrutiyet’in ilanı ile başlayan 29 Ekim 1923 Cumhuriyet’in ilanına kadar devam eden süreçte kimlik inşası görülür (Ulu, 2020, ss. 18-20) Edebî hayatta oluşumlar ve değişimler olarak yeni bir evresine girmiştir. Cumhuriyet’le birlikte yeni rejimde gelişen değişimleri anlamaya çalışan halka bu yönde yaklaşan aydınların nezdinde ilgi artmıştır (Çobanoğlu, 2022, s. 151). Dolayısıyla edebiyatın amacı ve işlevi dönemin ruhu ile birlikte düşünülür. Bu bağlamda “Millî Edebiyat akımının Cumhuriyet’in ertesindeki uluslaşma ve yeni kültürün kurulması sürecine edebiyatın bütün varlığıyla yaptığı katkı olarak tarihsel değerini bugün de hissettirmektedir.” (Gümüş, 2013, ss. 68-69). Merkez ve taşra arasında da ilerleyecek olan kanonik edebî metinlerin mücadelesi erken Cumhuriyet Dönemi, geleneksel yapıyı değiştirecek, rejimin idealleri ötesinde laikliği

yerleştirmeyi hedeflemiştir. Ters düşen “dinsel bağınazlık” olarak adlandırılan konular üzerinde kadınlara bakışında yer aldığı bir süreçte ilerleyen tezler öne sürülür. (Solak, 2014, s. 64). Tarih ve savaşlar konusunu işleyen romanlarda Cumhuriyet tezine uygun olarak kurgulanır. Nitekim Cumhuriyet’in ilk yıllarında yazılan romanlarda tarihi olay ve savaşların yer almasında “doğal olarak tarihsel romana yönelen yazarların da belirgin bir ideolojik zihniyetleri söz konusudur.” (Gögebakan, 2004, s. 55). Söz konusu ideolojide edebiyat araçsallaştırılır, toplumu bilinçlendirmenin aygıtı hâline dönüştürülür. Edebi kanonik metinler edebiyat teorisinin özüne göre politik bir alanı kapsayan poetik bir duruş sergilemiş, içerdiği duyarlılıkla edebiyatı toplumla doğrudan irtibatlı bir araç haline getirmiştir. Toplumun ifade aracı olarak gören politik veya siyasi sınırlandırma yapmanın da ötesinde edebiyat aracılığıyla dile getirilmiştir (Sağlık, 2011, ss. 256-257). Onur Atalay, inkılâp mistiği olarak gördüğü Cumhuriyet’in ilk dönemlerindeki yazarların tavır ve eserleri üzerindeki değerlendirmesinde Osmanlı’dan Cumhuriyet’e intikal etmiş kutsallar ve seküler din anlayışının mitolojik bir tarih anlatışı içinde millet ve milliyetçi vücut bulup kutsallaşması tespitinde bulunur (Atalay, 2024, s. 108).

Erken Cumhuriyet Dönemi edebiyatı ve romanlar üzerinden ulus bilinci oluşturulması Kurtuluş Savaşı’ndan sonra başlamıştır. Rejime ve laik oluşuma yönelik direniş ya da saldırılar karşısında kendilerini sorumluluk sahibi olarak gören yazarlar, modern Türkiye’nin demokrasi yolundaki uzun ve zorlu deneyiminde karşılaşabilecek her türlü saldırı ve çatışmayı eserlerinde ele almışlardır. Halide Edib Adıvar ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi yazarların romanlarını şekillendiren edebî kanonik yaklaşım ve tahayyülü besleyen temel argümanlar bunlar olmuştur. Dolayısıyla Türk edebiyatı sahnesine çıkmış olan pek çok önemli şahıs gibi Halide Edib Adıvar ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu da yakın tarihimizin sancılı sürecini anlatan olaylar içinde eserlerine ulus bilincini ekmiştir. Halide Edib ve Yakup Kadri, Cumhuriyet’in ilerleme idealleri, eğitim ve eşit hakları savunan modernleşmenin öngörüsüne sahip kişilerdir. Halide Edib ve Yakup Kadri gibi taraftar yazarlar milliyetçiliğe meydan okuyanlara karşı, yeni ulus devletin eğitim politikaları ve ideolojisini sigorta altına alacak ve düşüncelerine inanılacak yazar nesli olmuştur. (Seyhan, 2014, ss. 67,69,79). Halide Edib Adıvar ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun eserlerinde yazmış olduklarını yaşamış veya tanıklık etmiş olduğu süreçle bağlamak gerekir. İnci Enginün’e göre “aslında Türk milletinin yaşadığı ateşten günleri sadece yaşamakla kalmayarak kalemiyle tespit eden ve sonraki nesillere bütün canlılığıyla aktarabilen Halide Edib Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi yazarlarımızın varlığı milletimiz içinde bir şanstır” (Enginün, 2007, s. 265). Yakup Kadri Karaosmanoğlu “Barbarların Yaktığı Köyler Ahalisine” adlı yazıda Osmanlı devletinin sıkılığı ve kurtuluş savaşında şahit olduğu olaylar karşısında halka karışmamış olmanın ıstırabını gösterir. Bir nevi *Yaban* romanı için hazırlık gibi olan yazısını romanı sonrası almış olduğu tepkiler neticesinde aydın-toplum kopukluğuna sebep ve hissettiklerini açıklama amacıyla tekrar yayınlamıştır. (Enginün, 2007, s. 265). “Eskiye açılmış bu kültür savaşı, sonunda millî edebiyatın Cumhuriyet’ten sonraki önde gelen temsilcilerinden olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile dil içi, sert tartışmalara yol açmışsa da bu çatışma yenilenme kaygılarını paylaşma biçimlerindeki ayrımlar olarak değerlendirilmelidir.” (Gümüş, 2013, s. 69). Türkiye’nin toplumsal tarihini kronolojik bir süreklilik içerisinde eserlerine yansıtan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, sosyal yapının değişimi ve modernleşme sürecindeki kırılmaları safha safha işleyerek toplum meselelerine aydın-halk denklemindeki sorunlara eğilerek başka yorumlar katmıştır. 1932 yılında yayımlanan *Yaban* romanında cephe gerisindeki köylerin olumsuz tutumunu konu edinir. Millî Mücadele’nin kanonik metni olarak Mutafa Kemal

Atatürk'ün liderliğinde yürütülen Millî Mücadele'ye karşı cephe alanların yanında Cumhuriyet'in kuruluşundaki özgürlük alanının oluşmasında gelinen süreci unutturmamak ve mevcut kazanımların kıymetini vermek ister. Bir diğer inkılap edebiyatı yazarlarından olan Halide Edib Adıvar da cephe gerisini ele alan roman yazarlarımızdan olur. 1926 yılında yayımlanan *Vurun Kahpeye* adlı romanıyla savaşı yıllarında kasabada geçen olaylarda İstanbul Hükümeti ve Kuvâ-yi Milliyeçiler arasındaki mücadeleyi aktarır. Bu aktarımında büyük bir mücadele hikâyesi yatmaktadır. Halide Edib Adıvar, işgal dönemindeki çalışmalarıyla öne çıkmış, Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde aktif görevler almıştır. 1916'da 4. Ordu komutanı Cemal Paşa'nın daveti üzere Suriye'ye gitmiş ve oradan Beyrut, Lübnan ve Şam'da okulların açılması gibi birtakım faaliyetlerde bulunulmuştur. Mütareke ve işgal dönemlerinde 15 Mayıs 1919 Yunan İşgali üzerine 18 Mart 1919'dan itibaren İstanbul'un önemli semtlerinde başlayan ve daha sonra elde kalan Anadolu topraklarında devam eden toplantı ve konuşmalar yaparak halkı Millî Mücadele konusunda işgale karşı direnmeleri için bilinçlendirmiştir, millî direnişe çağırmıştır. Kurtuluş Savaşı'nda Eskişehir'deki hastanede yaralı hasalara bakıcılık yapmış. 16 Ağustos 1921'de cepheye giderek Millî Mücadele'yi bizzat cephede izlemiş ve gözlemlerde bulunmuş. Başçavuş rütbesine yükselecek kadar askeri görevleri olan Halide Edib Adıvar'ın romancılığında yaşamının her devrinden bir iz bulmak mümkündür (Çetin, 2021, ss. 285-286).

4. Cephe Gerisinde Millî Mücadele Konusu Üzerinden Kanonik Anlatımlar

Genç Cumhuriyet'in yazarları Osmanlı'nın mirasını reddederek kurtuluş mücadelesi veren ülkenin sisteminde yeni bir rejim ve sosyokültürel bir düzen kurabilmek için Batılı reformlar çerçevesinde ideolojik düzeyi destekleyici eserler kaleme almıştır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Yaban* ve Halide Edib Adıvar'ın *Vurun Kahpeye* romanlarına edebî kanonik metin incelemesi denkleminde baktığımızda bu tespitlerin kanonik yaklaşımlar çerçevesinde yapıldığı görülmektedir. Elbette bir var oluş savaşı olan Millî Mücadele esnasında düşmanın yanında zorlayıcı olanın vatan toprağı içindeki Türk milletinin fikir ayrılığına düşmüş olması gerçeği de eserlerde yer almıştır. Ancak eski ile kıyaslandığında devamlılık edebî anlamda söz konusudur. Yakup Kadri Karaosmanoğlu *Yaban*'da "keçi kokan" Anadolu köylüsüne aydın denkleminde kızsız da esasında romanın başından itibaren hissedilen nefret ve karamsarlığın bir benzerini Halide Edib Adıvar'ın *Vurun Kahpeye* adlı romanında masum bir aşkla başlayan yerel halk tarafından aydın-modern model öğretmen Aliye'ye "kahpe" damgası vuran ama esasında inkılaplara karşı çıkan ve kazanımlara tehdit olarak görülen kesime karşı kızgın bir tavır görülür (Özgül, 2004, ss. 104,105). Bu tavırları kanonik bir yaklaşımla ele alan yazarlar her iki romanda Millî Mücadele taraftarı, karşıtı, din ve kültür yozlaşması, modernleşmeye karşı çıkma ve aydın-halk ilişkisi bağlamında olayları ele almıştır.

4.1. Millî Mücadele'ye Karşı-Taraftar Olanlar ve Dini-Kültürel Yozlaşmanın Zararlarına Dair Kanonik Algı

Yaban, Millî Mücadele dönemindeki olaylara dikkati çeker ve modernleşme sürecindeki aydın-toplum kopukluğunu anlatan önemli bir eserdir. Romanda, Porsuk Çayı dolaylarında küçük bir köyün ve Birinci Dünya Savaşı'nda tek kolunu kaybetmiş Ahmet Celâl'in gözünden hatıraları verilmektedir. Karaosmanoğlu, Millî Mücadele'ye bakışını; "Ben, Anadolu'ya gitmezden önce manevî kuvvet denilen şeyin millet mücadelelerinde büyük bir rol oynadığına ve bunun ruhtan gelen bir yüreklilikle oluştuğuna inandım." (Karaosmanoğlu Y. K., 1973, s. 115) cümleleriyle ifade der.

Hatırlamanın anlatısı olan roman, yeni millî şuurun oluşmasına eleştirel bir açıdan bakarak aydın ve halk ilişkisi bağlamında bir değerlendirme imkânı sunmaya çalışır.

Cumhuriyet'in ilanından on yıl sonra, yeni rejime toplumsal destek oluşturma çabası, kuruluş döneminde yaşananların bir "günlük" anlatısı eşliğinde yeniden hatırlatılmasıyla pekiştirilmek istenir. Başkışı Ahmet Celal, emir eri Mehmet Ali'nin çağrısına uyup köye gelir. Köyün dış dünya ile bağı yok denecek kadar azdır. Millî Mücadele başlayınca kadar arada kendine gönderilen gazete ve dedikodularla ülkede olup bitenlerden haberdar olur. Anadolu gelişmemiştir ve halkı İstanbul yani merkezden (aydın) çok farklı yaşayış, düşünce ve kültür yapısına sahiptir. Köye gelmesiyle gerçeklerle karşılaşan Ahmet Celal, ilk tanıklığını şöyle aktarır: "Tek bir ışık yoktu. Yalnız uzaktan uzağa köpekler havlıyordu. Bu sesler, ıssız Anadolu ovalarının ortasında, tek yaşantı belirtisidir. Biraz daha sonra saman ve tezek kokularını duyacaktım. İşte, duymağa başlamıştım." (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 22). Köy ve köylüleri anlattığı bölümlerde açık bir biçimde beğenmediğini hatta çirkin bulduğunu ifade eden Ahmet Celal, öyle detaylar verir ki okuyucunun köyü gözünde canlandırmasını ister. "Burada ise, yalnız gerçek; çıplak, çirkin, kaba, yalçın gerçek!.. Boz toprak dalgaları, alabildiğine uzuyor." (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 29). [...] "Ben, bu hayvanları çok severim. Bu çirkin, galiz tabiat ortasında tatlı ve cana yakın yalnız onlardır." (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 29). Öte yandan medeni olarak görmediği köylüleri fiziken de beğenmediği gibi anlayışlarını da eleştirir. Köye gelen aşar memurunun getirmiş olduğu haber sonrası verilen tepkilerden hareketle romanın yarısından itibaren olaylar ve konuşmalar da Ahmet Celâl tarafından eleştirel biçimde aktarılır. Savaşın köye yaklaşması sonrası bu düşünce değişir. Ancak köylülerin cephe gerisindeki mücadeleye olan olumsuz tutumunu şöyle aktarır:

"Bunlar, artık benim bildiğim Cihan Savaşı subayları değildir. Bazılarıyla tanışmakla beraber onlarda eski ruhtan, eski kafadan bir belirti bulamıyorum. Bunlar, bir ordunun alelade subayları olmaktan ziyade yeni bir mezhebin öncüleri gibidir. Cihan Savaşı'nda her biri bir şeyden şikayetçiydi. Hepsi devletin siyasetini tenkit ederdi. Hepsi canından bezgin görünürdü. Şimdi ise tartışma bile kabul etmiyorlar. "Mutlaka yeneceğiz," diyorlar." (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 76).

Ahmet Celal, millî meselelere tepki vermeyen ve işgallerden yana tahrikleri umursamayan köylüye tepkilidir. Ahmet Celâl, köylüler gibi giyinip yaşamaya uyum sağlayabileceğini söyler; ancak onlar gibi düşünmenin kendisi için imkânsızlığından yakınır. Köyde geçmişte sömürünün taşıyıcısı konumunda olan gericilerin yerini ise aynı işlevi sürdüren köy ağası almıştır. Ahmet Celâl, köylülerin kendisine daha ilk günden itibaren kötü davrandığını bir gözlem olarak aktarır. Nerdeyse romanın yarısına kadar gelişen olaylarda köylülerden uzak durur ve onları kendisinden uzak tutar. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Millî Mücadele sürecindeki gözlemlerinden etkilendiği açıktır. Aydın kesimin ihmalkârlığını da vurgulamakla birlikte bakışını sıralar:

"Anadolu halkının bir ruhu vardı, nüfuz edemedin. Bir kafası vardı, aydınlatamadın. Bir vücudu vardı, besleyemedin. Üstünde yaşadığı bir toprak vardı! İşletemedin." (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 111). "Baştan başa keçi ve teke kokan bu kalabalık iki ağıl hayvanı gibi burun buruna fısıldaşarak yüzükoyun yürümümüzde hiçbir acayiplik sezmiyor" (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 195).

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Anadolu'nun aydınların ihmalkârlığı neticesinde sefil ve cahil kalmasını hainlik ve duyarsızlığın tek sebebi olarak görmektedir. Öte yandan köylülerin olumsuz tutumuna tepki verir. "Sonra hislerine dokunmak istiyorum.

Diyorum ki: “Bunların tecavüzünden ne kanlarımızın ırzı, ne çocuklarımızın canı, ne din, ne iman, hiçbir şeyimiz kurtulamadı. Hepsine el uzatıyorlar.” Ve bunları izah eden vakalar anlatıyordum. [...] Gene yüzlerine bakıyorum. Bu işleri, tuhaf bile bulmuyorlar. Sonra hislerine dokunmak istiyorum.” (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 27). Ahmet Celâl’in köylüden Millî Mücadele için tepki vermelerini beklerken Mehmet Ali tekrar askere alınıp alınmayacaklarını sorar. Köy muhtarının Birinci İnönü Zaferi hakkında kasabadan getirdiği havadisleri aktarırken Mustafa Kemal’in başlattığı mücadelenin çıkmaz ve sonunu olmadığını, Padişah’ın desteklemediği bir mücadele olduğunu, bu mücadeleye kızan düşmanın ileriye giderek işgali ve zulmü artırdığı yönünde alaycı bir tavırla köylüye seslenmesi Ahmet Celâl’i kızdırır: (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 41). “-Oradan püskürttük, hem de döğe döğe . . . diyorum.” (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 41).

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Millî Mücadele’nin Anadolu halkı tarafından denli önemsenmediğinin yanında düşmanı hafife almalarına da değinir. Düşman köye yaklaştığı vakit uçakları semada görüldüğü zaman köylü bunu bir eğlenceli seyirlik gibi tepkiyle karşılar. Ahmet Celâl, bu duruma kızar ve tepki verir. Endişe ve kızgınlık beklerken sergilenen tepkilere anlam vermediği gibi içlerinden birinin kendilerine zarar vermeyeceklerine emin biçimde dillendirmesine şaşırılmaktadır. (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 150). Köy imamı ve Salih Ağa’nın büyük paralar kazanma ve yer edinme umuduyla Yunanlıların köye girdiğinde tahıl ambarlarını teslim etmesi ve düzmece makbuz aldıktan sonra paralarını kurtarma umuduyla düşmanla birlikte Ankara üzerine yürüyen orduya katılmaları ve iki gün sonra köye elleri boş dönmelerinden bahseder (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, ss. 162-165). Köy imamı, düşman uçaklarınca köy üzerine atılan bildiri kağıtlarını okur: Ahmet Celâl bu sahneyi, metni okuyan ve dinleyenlerin sevinçle karşıladığını ama ne Padişahı ne de Peygamberi bilmediklerini sadece kurtulacakları sözü anlayabildiklerini ve bunun üzerine sevinç tepkisi gösterdiklerini anlatır. “Muhterem Anadolu ahalisi, Kemal çeteleri mahvolmuştur. Adım adım bütün şehirleri, kasabaları zapt ettik. Şimdi Ankara üzerine yürüyoruz. Sakın bize karşı düşmanca harekete kalkışmayınız. Biz sizi, Halife tarafından kurtarmağa geliyoruz.” (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 150). Ahmet Celal, tepkisiz kalmaz. Millî Mücadele ve Mustafa Kemal taraftarından başka kimsenin Türk’ün müdafaasını yapamayacağını ifade eden şu cümleyi kurar: “- Aha, Kemal Paşa’dan yana olanlar . . . - İnsan Türk olur da, nasıl Kemal Paşa’dan yana olmaz?” (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 152). Cahil ve eğitimsiz olan halk aynı zamanda savaşmak istememektedir. Bunun temel nedenlerinden biri köylülerin vatanperverlik duygularının menfi ve milli bilinçten yoksun olmalarıdır. Yozlaşmış olan bir Anadolu köylüsü çizer. Ahmet Celal, milli bilincin uyanması için Türk olduklarını vurgular. Ancak Bekir Çavuş’la yapmış olduğu diyalog, kültürel yozlaşmanın nedenli korkutucu ve duyarsızlıkla örülü halde olduğunu göstermeye çalışır. Yazar milli devlet anlayışının önemine dikkati çekerek millet olmanın unsurlarını hatırlatma çabası içindedir. Millî Mücadele, Anadolu insanının gerçek kimliğini ortaya koyduğu ve esasında ne olduğunu yeniden anlaması için bir vesile olmuştur. Ahmet Celal, İstanbul dışına çıkarak milli bilinci Anadolu insanında yeniden yeşerten aydın tipi olarak rol model tip çizer. Bu sorumluluğu üzerine alan aydın tipi olarak Ahmet Celal, Anadolu köylüsünün aksaklıklarını ve eleştirilerini de sıralamaktan geri durmaz. Anadolu halkından yeri gelir tiksindir ama onları yeterince de tanımamaktadır. Yozlaşmaya tepki olarak anlatılan bu olaylar, yüzeyde bir aydın-halk çatışması gibi görünse de kırsal nüfusun hâkim olduğu dönemde asıl sorunun aydınının konumuna dair olduğunu açıkça hissettirir. Yozlaşmanın sorumlularından biri de aydınlardır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Cumhuriyet’in resmî ideolojisi, modern medeniyetler arasına

Türkiye'nin de katılma ütopyasını ve siyasal düşüncenin inkılaplarının yaşam haline gelmesi işini ve görevini aydına yüklemektedir. Halkın yeni fikri ve yeniliği dini öğretilerin kısıncısından çıkıp öğrenme imkânı yoktur. Genç Cumhuriyet döneminde de yeni fikirleri halka iletmek aydının görevidir. Bu görevi yerine getirmeyen aydın kesimi *Yaban* gördükleri halk tarafından *Yaban* bir kişilik olarak görülme mahkumdur. Anadolu'nun roman özelinde ele alınan Türk köylüsünün aydınlanma sorunu, Türk aydını ve Türk köylüsü arasındaki düşünce, yaşayış biçimi, davranış ve romanda ele alınan birçok unsur açısından bakıldığında ne kadar büyük bir uçurum bulunduğunu göstermektedir. Köylülerin düğün ve cenaze gibi sosyal yaşam içinde gerçekleştirdikleri aktivitelerin yüzeysel ve boğuculuğunu olay ve örneklerle anlatır (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 33).

Yakup Kadri Karaosmanoğlu nasıl bir millet olmamız gerektiğini Millî Mücadele'ye karşı olanların anlatıldığı hikâyesinde "millî bilinci" en zor ve en geç kavrayabilecek olan bir kesime seslenir: "Sizi, kim kurtarabilir? Sizi gökten melekler inse kurtaramaz." (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, ss. 150-151). Zihin değişimi ve millî düşüncenin Anadolu halkı için vazgeçilmez bir öğreti ve ideoloji olarak aşılmasına dikkati çeker (Çobanoğlu, 2022, s. 150). Türk aydınına kurtarıcı rolünde gören Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ahmet Celâl'i millî şuur ve mücadele içeren ruhu çağırarak için kurgular. Ahmet Celâl, aydın kesim olarak düşükleri durumdan ve köylülerin cahilliğinden kurtarmaya çalışarak her iki taraf içinde bir bekleyen olur. Anadolu ile yüzleşirken bile bu kurtuluşu kendinde ve köyle arar. Köylünün dikkat ve şuurunu vatan millet meseleleri ve işgale karşı kurtuluşa çevirmeye çalışır (Depe, 2022, ss. 458-459). Ahmet Celâl'in milliyetçiliği hiçbir zaman eyleme dönüşmez, aydın problemi olan romantizm sınırlarını zorlar ama düşünceden öteye geçmez. Savaştan kaçan bir hikâyesi olduğu gerçeğiyle birlikte ideal milliyetçi profili roman boyunca çizilmiştir. Bahanesi de roman içinde cevabı verilir: "Cephede, hiçbir işe yaramaz mıyım? Adam sen de. Bu kolsuzluğum, hem kendime, hem aleme karşı icat edilmiş bir boş bahane . . ." (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 42). İnkılap edebiyatının kanonik yaklaşımına ters bir eylem ile ulus devlet ve millî devlet anlayışına hizmet eden aydın kimliğine ters bir eylem olur. Çevre ile uyumsuzlukla kurgulanmış bir kişiliğe sahip olmasına karşın romanın gayesini ortaya koyacak tek unsur Ahmet Celâl'dir. Milliyetçi imajı ve ülkenin siyasi olaylarına duyarlı bir kişiliktir. Köylünün Millî Mücadele'ye kayıtsız kalması ve Emine'ye Ahmet Celâl'in âşık olması ile tuttuğu günlüğün ortaya çıkması ile *Yabancılaşan toplum ve aydın habersizliğine trajik bir dikkat çekilir*. Ahmet Celal, yıllardır ihmal edilen Anadolu ve köylüye ne kadar acısa da Türk aydınına da sorumlu tutmaktadır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ahmet Celâl'in gözünden şiddet ve bağnazlığıyla devam eden köyü ve köylüyü eski ve geleneksel hayatın bir temsilcisi olarak sunar. Hem aydın-halk arasındaki kopukluğu işleyen hem de ulusal bilince henüz ulaşmamış bir halkla genç Cumhuriyet'in nasıl bir değişim mücadelesi vermek zorunda kaldığını gösteren eser, bu yönüyle zihniyet sorununa dikkat çeken kanonik bir metin niteliği taşır. Ancak, köylülerden bahsederken sıklıkla hayvanlardan örnek verilerek mukayese etmesi aydın-toplum kopukluğu duyarlılığına Cumhuriyet'in ideolojik yaklaşımının ağır bastığı kızgınlık sözleri olarak görülmektedir. "Bunlar, henüz bir sosyal yaratık haline bile girmemiştir. Tâ yontulmamış taş devrindeki insanlar gibi yaşıyorlar" (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 72). *Yaban*, bu nedenle memleket edebiyatı ve millî edebiyatla başlayan Anadolu romantizminden uzak bir bakış ve ideolojik yaklaşımla kurgulanır. Aydın gözüyle ve merkezci bir yaklaşım olan bu anlatım Ahmet Celâl üzerinden topluma yön verecek aydınlatıcılara faillik veren bir yaklaşım olur. Milliyetçilik yaklaşımı Cumhuriyet ideolojisi ile birlikte *Yaban* romanında Ahmet

Celâl'de aydın tipi olarak öncesiz ve sonsuz olarak kendisini tanımlayan bir tip de çağrıştırmaktadır. Türk milliyetçiliği ve genç Cumhuriyet, Avrupalı devletlerin veya Avrupa'nın maddi ve manevi tesiri ile gelişen millî ve ulus devlet travmasını belirgin bir şekilde *Yaban* romanında Ahmet Celâl aydın tipinde görülmektedir (Parlatır, 2019, ss. 140,143). Edebiyatçılar ideolojik bir söylem olarak ulus-devlet ve Cumhuriyet ideolojisini Türk milliyetçiliği temelinde edebî anlatımlarda vermeyi asli bir tutum olarak görmektedir (Aktaş, 2012, s. 156). *Yaban* romanında millî rehber bir formül verilirken esasında siyasi bir anlatımda vardır. Siyasi yapılanma içinde Mustafa Kemal ve taraftarlarının Ahmet Celal nezdinde ön plana çıkarılması millî kurtuluşta bu kurtuluş hassasiyetini taşıyanların rehber teşkilatı anlatılmaktadır. Mustafa Kemal'in Millî Mücadele öncesi ve sürecinde dile getirdiği Anadolu'nun mazlum milletinin rehber olarak seçmesi gereken siyasi ve ideolojik yapı verilmiştir. (Timur, 2019, ss. 90-91).

Yaban'da erkekler toplumsal ve ideolojik meselelerde belirleyici konumda anlatılırken, kadın karakterlerin dil ve söylem düzeyinde daha özenli ve olumlayıcı bir biçimde temsil edildiği görülür. Yazar, kadının inkılâpta rolünü belirlerken tam kavga ve mücadele içine sokmaz. İnkılâp ve kanonik söylemleri erkek üzerinden gelişen olaylar üzerindeki kırılmalarla ilerletir (Çobanoğlu, 2022, s. 155). Yazar, Ahmet Celal'in Çanakkale Savaşı'nda konulunu kaybetmesini fark etmelerini istediği gibi Millî Mücadele'de Mustafa Kemal'in kurtuluş için yaptıklarını da anlamalarını istemektedir. Köylülerin tepkisiz ve umursamaz tavrı karşısında vazgeçemeyen Ahmet Celal, pes etmeyen aydın tipi olarak işgali detaylarıyla halka anlatır. Ancak halkın benliğinde Millî Mücadele ruhunu bir türlü görmemektedir. Nitekim köyde anlattıklarıyla "*Yaban*" olan Türk aydınının durumunu şöyle özetler: "Gün geçtikçe daha iyi anlıyorum: Türk "entelektüel"i, Türk aydını, Türk ülkesi denilen bu engin ve ıssız dünya içinde bir garip yalnız kişidir. Bir münzevi mi? Hayır; bir acayip yaratık demeliyim." (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 37). "Bu rüyada, Türk köylüsü ile, Türk entelektüeli arasındaki acıklı davadan hiçbir eser kalmadığını gördüm." (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 197). Kadro'cuların başını çektiği bir kısım 1930'lu yılların resmî kurumlarca yürürlüğe koyduğu devletçi politikalarını müdahaleci, kolektivist ve totaliter biçimde görüp yorumlamışlardır. *Yaban* romanında Ahmet Celal'in devletçiliği ferdin yanında olan, yardımına koşan olmalıdır. *Yaban*, yerliler nezdinde bir ulus yapmak amacıyla olan kanonik bit tip olarak Ahmet Celal'i sahaya sürer. Keskin çizgilerle çizilmiş olan ulus devlet ve resmedilen tablo içindekilerin tasviri Ahmet Celal'in tekelindedir. Romantik Anadolu tasavvuru tamamen ortadan kalkar (Eskin, 2023, ss. 277-281). Ahmet Celal'e göre yedi devlete savaş açmış milliyetçi aydının yanında millî olmayan ve millet olma bilincini yitirmiş bir halk vardır (Moran, 2008, s. 206).

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban* romanında Cumhuriyet romanlarında olumsuz özellikleri ile öne çıkarılan din adamı-dindar tipolojilerine benzer tipleri dönemin ideolojisine uygun olarak öne çıkarmıştır. *Yaban*'da köylü üzerinden Anadolu'da Cumhuriyet'in amaçlarına uygun bir ulus yaratmak teması din üzerinden de ele alınır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban* romanında din olgusunun toplumu ve bireyi şekillendirmesi yönünden de işler. Dinin ideolojik ve duygu bakımından insanın hayata bakışı ve kişiliğine etkisinin mühim olduğuna dikkati çeker. Devlet-ulus inşa etme fikri Türk edebiyatında kanonik bir hareket hâline gelir ve Cumhuriyet'in ilk çeyreğinde *Yaban* romanı da mücadele edilmesi gereken temel sorunlara odaklanır. Bu bağlamda eser, toplumun dönüşümünde en büyük engellerden biri olarak görülen dinin, yanlış öğretisi ve kullanım hâlinde nasıl bir zarar ve yıkıma sebebiyet verebileceğine değinir. Bu

bakımdan *Yaban* romanı da Cumhuriyet'in hâkim olduğu ideoloji doğrultusunda kanonik metinler niteliğindedir. Romanda Millî Mücadele, siyasal olaylar ve din konusunu işlenmiştir. *Yaban* romanında din ve din adamları, millî refleksler ve vatan anlayışından yoksun karakterlerdir. Zaman zaman Ahmet Celâl, kendisi de dini retoriğe başvurmuş olsa da bu, köylüyü ikna amaçlı bir girişimdir. Ancak etkili olamaz. Düşmanla iş birliği yapan, yobaz ve cahil olan köy imamı ve Şeyh Yusuf'a itibar ederler. (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, ss. 27,121). Cehalet ve dinin taassubu ile kör olan köylüler milleti unutmuş, hatta sınıflama yaparak Bekir Çavuş'un dilinden Haymana da yaşayan ama Millî Mücadele'ye destek verenleri kendilerinden görmeyip onlar Türk demesi, romancının kanonik yaklaşımının apaçık bir örneği olarak ulus devlet ve laik yapının milletin var olması için ne denli bir öneme sahip olduğu algısını gösterir. Türk olmaktan ziyade İslam'la kendilerini tanımlayan Bekir Çavuş ile olan diyalogu şöyle aktarır: “-Biz Türk değiliz ki, beyim. -Ya nesiniz? -Biz İslâmız, elhamdülillâh... O senin dediklerin Haymana'da yaşarlar.” (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 153). Ahmet Celal, Şeyh Yusuf ve İstanbul'daki İngiliz veya İzmir'i işgal eden Yunan askeri arasında bir fark görmez. “Benim için, bu bunak Türk şeyhinin, İstanbul'daki İngiliz subayından farkı nedir? Her ikisinin ruhu ile benim ruhum arasındaki uçurum, aynı derecede derin ve karanlıktır. Bu da onun gibi, beni kamçı ile dövcek ya da etimi bir zindanda çürütmekten zevk duyacak.” (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 48). Köylere giderek Mustafa Kemal aleyhinde propaganda yapmaktadır. Köylülerin dini bilgilerinin eksikliğinden yararlanan Şeyh Yusuf; dini sözler, evliya efsaneleri ve manevi beklentiler içeren söylemlerle kitleyi Millî Mücadele'ye karşı duyarsız ve tepkisiz hale getirmekle kalmaz düşman askerine yardım içinde teşvik eder.

“Bu gelenler, öyle düşman ordular filan değilmiş. Avrupa adlı bir Kraliçe'nin bizi çetelerin elinden kurtarmak için gönderdiği yeşil sarıklı evlialarmış. [...] İşte, şimdi bütün bu musibetlerden kurtulacağımız gün gelmiş. Zaten, yeşil sarıklı evlialar ne tüfek kullanırmış ne top. Bir okuyup üfürdüler mi, önleri dümdüz olup yürürlermiş.” (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 121).

Şeyh Yusuf, köylülerden çeşitli hediye ve bahşış almaktadır (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 48). Şeyh Yusuf nezdinde Ahmet Celal'in beyanları herhangi bir değer taşımadığı gibi; Şeyh, onu bir bozgunculuk unsuru olarak telakki etmekte ve kendisine karşı açık bir husumet beslemektedir. *Yaban*'da eğitim konusuna da birçok eleştiri getirildiği görülmektedir. Anadolu köylüsünün eğitimsizliğinin sebeplerini gözlemleriyle aktarır. Ahmet Celal'in gittiği köyde eğitim imamın evinde verilmekte ve okul bulunmamaktadır. Sorunun temel kaynaklarından en büyük eksiklik eğitimsizlik olduğu vurgusunu yapar.

Halide Edib Adıvar da *Vurun Kahpeye* romanı ile cephe gerisinde gelişen olaylara değinir. Millî Mücadele'yi anlatan ikinci romanı olan *Vurun Kahpeye*, 1923 yılında *Akşam* gazetesinde tefrika edildikten sonra 1926 yılında kitap olarak yayımlanmıştır. İnkılâp edebiyatının kanonik tipi olarak Aliye'nin romanda farklı başlıklar altında çatışmaları ele almıştır. *Yaban* romanının aksine Aliye, adı verilmeyen bir Batı Anadolu kasabasına ideal bir öğretmen tipi olarak göreve gider. Ahmet Celal, *Yaban*laşan iki farklı kültür ve fikrin kanonik metinlerini anlatırken *Vurun Kahpeye*'nin Aliye'si kadar çatışmaya girmez. Aliye, kasaba halkıyla sürekli çatışma halinde olayları ilerletmektedir (Kacıroğlu, 2008, s. 88). Halide Edib Adıvar, Millî Mücadele'ye bakışını yansıtan bir tip olarak Aliye'yi oluşturur. İstanbul'u terk edip Anadolu'ya gitmenin kimse tarafından istenmediği bir dönemde onu millî duygularla hareket eden, vatan bilincine sahip bir

öğretmen olarak kurgulamıştır. Bu yönüyle Aliye, Millî Mücadele’yi anlamlandıran ve anlatan bir karakter işlevi görür.

Adıvar, *Vurun Kahpeye* romanında edebiyat kanonu bakımından idealizmle örülü bir mücadeleler ve çatışmalarla dolu bir hikâye anlatır (Enginün, 1999, s. 79). Adeta dünyevi beklentilerden arındırılmış bir Aliye karşımıza çıkar. Aliye üzerinden din hakkındaki düşüncelerini Millî Mücadele’ye karşı duruşun ve yozlaşmanın sebepleri olarak sıklıkla konu edinir. Cephe gerisinde Kurtuluş Savaşı’nın din açısından nasıl bir tepki ve seyir aldığı ele alır. Aliye’nin bakış açısından dinin müsamahasız ve korkutucu yanını anlatır. Halkın geri kalmışlığı ve taassup içinde kalmasının sebeplerini göstermeye çalışır (Enginün, 2007, s. 113). Aliye’nin idealizmi karşısında duran dini veya menfi düşünceyi temsil edenlerin kendi ahlaksızlıklarını Millî Mücadele’nin karşısında konumlandırmasını aktarır (Enginün, 2007, s. 191). Bunu Aliye’nin yaşayışı üzerinden “kahpe” damgasını vurmaya kadar götürmektedirler. Aliye’ye kötü duyguları ve ahlaksızlıkları yüzünden düşman olan insanların varlığının Anadolu halkının içine düşmüş olduğu bir bataklık olarak aktarılır. Bunun çıkış noktası İstanbullu hanımın giyimi, konuşması ve cinsiyet ayrımı yapmaksızın bütün halkla diyalog kurabilen özgüven ve eğitimde bir insan modelleri inşa edebilecek olan Cumhuriyet ideolojisi ve inkılaplarıyla gerçekleşeceği mesajını vermektedir. Bu nedenle romanda üstünde ısrarla durulan konu din ve taassup olur (Enginün, 2007, s. 192).

Halide Edib Adıvar, Miss Billings’e yazdığı 17 Mart 1924 tarihli mektubunda Yunan İşgali’nin sürdüğü süreçte onlarla ilişkili birkaç kadının Türk ordusunca işgali son buldurmadan önce yerel halk tarafından linç edilerek katledilmelerini araştırmış ve sonucunda elde ettikleri hikâyeyi *Vurun Kahpeye* romanına dönüştürdüğünü yazmıştır (Okumuş, 2023, s. 72). Öte yandan *Vurun Kahpeye* romanının din aleyhtarı ve Cumhuriyet ideolojisi ve ulus-devlet inşasında laik sistemin önemini anlatmak için kurgulanan olaylarla örüldüğüne dair eleştiriler de söz konusudur. İnci Enginün’e göre; “bu romanı İslamiyet aleyhtarı sayan bazı yazarlar vardır, hatta eser, Halide Edib’in İslamiyet veya din düşmanlığına bir delili olarak ileri sürülmüştür. Ancak bu yorum hatalıdır.” (Enginün, 2007, s. 202). Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte yeniden şekillenen rejim ve siyaset döneminde *Vurun Kahpeye* romanını yazar Halide Edib Adıvar, Millî Mücadele’ye katılan kadınların derdini paylaşır ve Aliye karakteri üzerinden sesi olur. Düşman kuşatmasının yanında erkek kuşatması altında kalan Aliye’nin namusu ile ideallerinin hiç ediliğine değinir. Ayrıca Tosun komutanla evde basıldığı gün idealleri ve aşkı arasında seçim yapmaya zorlanır. Kuşatmayı kaldırması karşılığında Yunan komutanın evlenme teklifini kabul eder.

Halide Edib, gerçek bir din adamı ve İslam’ı anlayan toplumun Türk-Müslüman bir kadını bu zor düşüren sürecin tetikleyicisi ve destekçisi olmayacağını gösterir. Aksine sahip çıkıp kollamayı bilmeyen softa din adamları ve cahil bilgisi olan inanları eleştirir (Çalışlar, 2024, s. 303). Bu bağlamda *Vurun Kahpeye*, cehalet ve inanç sömürüsü ile mücadeleye vurgu yaparken genç Cumhuriyet’in ideolojisi doğrultusunda Millî Mücadele ruhu taşıyan Aliye üzerinden mesajını verir. Kasabada Kuvâ-yi Milliyeci olarak bilinen Ömer Efendi’nin evinde kalan Aliye, bir vatanperverdir. Komutan Tosun Bey de aynı evde misafir edilir. Aliye romanın aydın tipi olarak ne Maarif Müdürü gibi ahlaksız bir adamdan ne de Uzun Hüseyin ve Hacı Fettah gibi kasabada etkili olan kişilerden yardım ister. Aydın ve idealist bir kadının tek sığınağı millî duyguları olan Türk kimliği ile vatan müdafaası taraftarı olan Ömer Efendi olur. Millet düşüncesi ve algısının hikâyenin her ayrıntısında verildiği romanda, toplumsal bilince sahip olmayan ibretlik tipler olarak Hacı Fettah ve Uzun Hüseyin Efendi gön plana çıkar. Roman, halkın

kendi iradesiyle kararlar almayı Millî Mücadele taraftarı olmaması yönünde gelişen olaylarla örnekler. Aliye, kasabaya ilk geldiği andan itibaren “Toprağınız toprağım, eviniz evim; burası için, bu diyarın çocukları için bir ana, bir ışık olacağım ve hiçbir şeyden korkmayacağım; vallahi ve billahi!” (Adıvar, 2011, s. 21) sözlerini yineler. Roman içerisinde tekrar edilen düşünce Aliye’nin adeta yiğitliğin, iyiliğin, merhametin ve vatanperverliğin timsali olmasıdır. Epeyce mesaj barındıran Aliye’nin sözü ortaya bir retorik koyar. Adeta İstanbullu bir kadın olarak heves ve benliğini silip Anadolu kasabasının evlatlarının kazanılması ve bilinçlenmesi için kendini adayacağını beyan eder. Bu, Cumhuriyet ideolojisi ile örtüşen bir davranıştır. Bireysel değil cemiyet vardır, tek vatan ve kazanılmış bağımsızlığın nasıl elde edildiğine dair sürecin adeta bir kısa filmi verilmeye çalışılır. Cumhuriyet aydını olarak Aliye’nin tepeden indirgemeci tavrına da kaçan benzer konuşma ve davranışları laik Cumhuriyet’in geleceği için ülküsü noktasında kutsiyet atfetme derecesinde kararlı ve ısrarcı bir tavır sergiler. İdealizm ile örülü olan roman metindeki erkini de artırmıştır. Aliye’nin Maarif Müdürlüğüne dair gördüklerini resmettiği sahnede Anadolu’nun ne denli düzen ve fikir değişimine ihtiyacı olduğudur. Fiziksel ortama başlayan gözlem okuyucuda Anadolu’nun durumu hakkında gelişen olaylarla pekiştiren bir tomografiye dönüşmüştür. Öğrenciler, veliler ve okulda görev yapan öğretmenler fikir ve değişimin yuvası olan kurumun sıkıştırılmış bir anlatımla aydın bakışını ön plana çıkarmaktadır (Kütükçü, 2024, ss. 203-2011). Eğitim öğretimi meselelerini iyi bilen Aliye, idealist bir öğretmen olarak verdiği ilk sınavda romanda yeni nesli Millî Mücadele konusunda temsil eder.

Aliye’nin, düşman kuvvetlerinin Anadolu’daki ilerleyişine karşı hem öğretmen hem de bir kadın olarak gösterdiği tepki -çocuklara öğrettiği marşla somutlaştırırken- İmam Hacı Fettah Efendi ile Kantarcı ailesinin Kuvâ-yi Milliye’yi kötüleyen tutumları halkı iki farklı görüş arasında kararsız bırakır. Her ne kadar halk, açıktan Kuvâ-yi Milliye’yi destekleyen tepkiler göstermese de Yunan ordusunun kasabaya yaklaştığına dair haberler ve Kuvâ-yi Milliyecilerin hâlâ gelmemiş olması onları belirgin biçimde huzursuz eder. *Vurun Kahpeye* romanı iki ucun karşılaştığı bir diğer romandır. Bir tarafta Kuvâ-yi Milliyeci Aliye, diğer tarafta dini imkanları kullanıp toplumu Millî Mücadele’ye karşı kışkırtan İmam Hacı Fettah Efendi’dir. Kasaba halkını Yunan güçlerine karşı dini kisve altında yığınlık veren imam efendi, kurtarıcı olarak kendini ve Kuvâ-yi Milliye’ye karşı tavrından dolayı uzlaşmacılığına bağlamaktadır. “Sizi mutlak kurtaracağım, fakat kasabanın selameti için belki Kuvâ-yi Milliyecilerden birkaç kişiyi feda lazım gelecek, hele Ömer Efendi hınzırı, mutlak kafasını kurtaramayacaktır. Sonra bildim bilmedim demeyiniz.” (Adıvar, 2011, s. 92) Hacı Fettah, Millî Mücadele’ye topyekün savaş açmıştır. Kuvâ-yi Milliye askerlerini “O kendini Hacı Fettah Efendi’nin “bıyıkızlar, yakalıklılar” diye tavsif ettiği ve “kanlarının helal” olduğunu söylediği sınıftan addediyordu.” (Adıvar, 2011, s. 43). Cumhuriyet’in ideolojik özelliklerinin ilk insan tipine karşı eski insan tipinin karşılaştırması vatanını savuna ve vatanını çıkarları için satan tip olarak tasvir edilmektedir. Hacı Fettah, eski hayatın kötü bir örneğidir. Dindar kesimi temsil eden Hacı Fettah Efendi’nin karşı değer olarak gördüğü Kuvâ-yi Milliyecilere saldırmasının kurgulanan bir algı olduğu da görülmektedir. Bütün olumsuzlukları üzerinde toplayan Hacı Fettah Efendi’nin karşısında kasaba camisinde mevlit okuyan Mevlevi Dede yer almaktadır. Olumlu değer olarak alternatif verilirken kötücül durumda kurgulanmış olan Hacı Fettah Efendi gibi düşman ordusuyla iş birliği yapacak kadar ileri giden bir din adamı tipiyle karşılaşılmaktadır (Ete, 2022, ss. 102-106). Ülküsü olan aydın kesim, din adamı tipolojisinin aksine daha duyarlı ve eğitime önem veren genç tiplerden oluşmuştur. Aliye genç bir öğretmenken Hacı Fettah Efendi orta yaş üstü ve kişisel görüntüsü itibarıyla örnek dahi olamayacak bir tiptir.

Öte yandan Aliye'nin Yunan komutanla Rumca konuşmasına Hacı Fettah Efendi tepki verir. Eğitilmiş ve ideal bir insan tipi olan Aliye'nin yabancı dil bilmesini gavurca ve hainlik olarak tanımlar. "Fazla olarak Kumandan'la Aliye'nin Rumca konuşması ve Kumandan'ın gösterdiği inkiyât, Fettah Efendi'yi çıldırttı. Demek bu, çarşaf giymiş bir gavur kızıydı, herhalde gavurca söylediği için bir gavur karısı kadar mekruhtu, hemen tercümanın kolunu çaktı" (Adıvar, 2011, s. 111). Halide Edib Adıvar, romanın tamamında Aliye'nin kadın-cinsellik tanımına uyan olay ve kurguları vermektedir. "Anadolu'da çalışmız" telkinleri ve Maarif koridorlarında dolaştığı andan itibaren başlayan kadın-cinsellik vurgusu Ömer Efendi'nin kız evladı sevgisi, hacı Fettah Efendi ve Uzun Hüseyin'in Aliye'ye kadın olarak yaklaşımları, Tosun Bey'in aşkı, Yunan komutanın âşık olması, kasabalı kadın-erkek bakışları, düşünceleri ve oluşun gruplaşmada bir kadın olarak "kahpe" damgası yemesine kadar her olayda yer alan bir konu olmuştur. Cumhuriyet'in kadınlara seçme-seçilme hakkı vermesi ve eşit imkanlar sunan yeni laik düzenin habercisi ve kazanımların kıymetinin gelinen sürecine dair bir konu olarak Aliye'nin kadın-cinselliği çoğunlukla doğrudan olmasa da roman içindeki her olay da her konuda işlenmiştir.

Vatan namusu ve Türk kadınının namusunu hiçe sayan bir din adamı olarak gösterilen Hacı Fettah Efendi çıkarlarını her şeyin üzerinde tutar: "Hacı Fettah Efendi için dediklerimi unutmaya ha! Bu, dün siz gelirken bıyiksızları, yakalıklıları öldürün diyor, Yunanlılara taraftarlık ediyor, ümmeti Müslüman'ı birbirine düşürüyordu. Mahalleye, namuslu bir kızı, az daha yüzü açık diye parçalattıracaktı. Bunların yok edilmesi lazımdır, demişti." (Adıvar, 2011, s. 52). Aliye öğretmeni kolaylıkla yaftalayan Hacı Fettah Efendi, karşılıklı mücadele içerisinde olduğu için namussuzluk ve yaftalamalarla ağır ithamlarda bulunur.

"Onun şimdiye kadar erkeklere yüz vermemesi filan hep ağızdı. Namuslu olsa yüzü açık gezer miydi?" (Adıvar, 2011, s. 47)

Ve Fettah Efendi daha derin bir gayz ve kendinden geçen bir şiddetle onun arkasından:

— Sen İblis'in halis kızısın. Yakında nâpâk vücudunu şeriat ateşiyle temizleyeceğiz, diye haykırdı. Ve Aliye çıkarken, genç ortaklar bir ağızdan yumruklarını sallayarak:

— Kahpe, kahpe, diye onu teşyi ettiler (Adıvar, 2011, s. 143)

Aliye öğretmeni itibarsızlaştırmaya çalışan din adamı esasında Millî Mücadele'nin ve aydınlığın ideal insan tipine karşı bir savaş açarak hainlik örneğidir. Aliye öğretmenin öldürülmesini günahlardan arınma görece kadar sapkın ve acımasız din adamı profili genç Cumhuriyet'in geçirdiği süreç ve geleceğe bir mesaj niteliğindedir. Aliye öğretmenin recmedilmesini isteyen imam halkın vazgeçip ondan etkilenmesinden çekindiği aktarılır. (Ete, 2022, s. 134-135). Halide Edib Adıvar, *Vurun Kahpeye*'de Hacı Fettah Efendi'nin hainliğini apaçık vurgular. Kötü dindarlığı hainlikle birleştirerek Cumhuriyet ideolojisinde ilerleyen laik ve seküler yaşam için karşı çıkacak cemiyet ve kişilere de mesaj verir. Hacı Fettah Efendi'nin Yunan ve işgal kuvvetlerine dua ettiği "— Rabbim, sen, nefes almamızı bile bize kendi lütufları diye gösteren zalimlerden bizi bir an için tahlis et." (Adıvar, 2011, s. 93) dediği anın devamında köylü güzel kadınları Yunan askerlerine teslim edecek, Hacı Fettah Efendi, Kantarcıların Hüseyin Efendi'nin oğlu Uzun Hüseyin Efendi ve Maarif Müdürü'nü zamanı gelince onları da ortadan kaldıracak planların hayalini kurar. Hatta Yunan hâkimiyeti sonrası

Hacca gitmeyi de düşünmektedir. Romancı, vatan ve kadınlarını düşmana teslim etmeyi ferdi çıkarlarını gözetken bir din adamı tipini daha ileri giderek Kuvâ-yi Milliye askerlerini ihbar eder, Yunan askerlerine köyü işgal etmeden önce rehberlik eden “Yunan kumandanına nasıl kendisini satacağını, düşmanlarını nasıl birer birer kahredeceğini düşünerek nâpâk gayzlarıyla sarhoş olan Hacı Fettah Efendi.” (Adivar, 2011, s. 143). Hacı Fettah Efendi tam bir teslimiyet için köylü üzerinde dini etkisini kullanır. Düşmana karşı mukavemet göstermeden teslim olmayı hatta yardım etmeyi telkin eder (Adivar, 2011, s. 42-43). Din adamı olarak vatan ve millet elden giderken hainlik ve aciziyet gösteren tiptir.

Halide Edib Adivar, Aliye'nin dini eğitimini örnek bir rol model olarak okuyucuya sunar. Cumhuriyet rejim ve ideolojisi istikametinde ataerkil düzeni koruyan din anlayışı, toplumda söz sahibi olan din adamlarının sorgulanması ve dini merasimlerin sorgulanmasını istemektedir. Romanda iki farklı din adamı kurgulandığı görülmektedir. Hacı Fettah Efendi ve Mevlevi Dedesi'dir (Karabulut, 2017, s. 185-186). Aliye, Hacı Fettah Efendi'nin aksine Mevlevi Dedesi'nin kısık sesinden etkilenmekte ve cami içine konulanmış olan bir din adamı tipi karşımıza çıkmaktadır.

“Minarenin ezeli teranesi, camiin hülyalı ve hafif nurları, buhurdanlardan çıkan mukaddes ve bayılıcı kokular, bütün bu güzel ibadet dünyası, Aliye'nin bakir ruhunun heyecanında ölüme götüren bir istiğrak lerzesi yapmıştı. Benliği tamamiyle ilk güneş gören bir gonca, mucize ile gözleri açılan bir kör gibi dünyayı ilk defa şimdiye kadar sezemediği yeni heyecanlar, meçhul lezzetler ve aziz işkencelerle hissediyordu.” (Adivar, 2011, s. 84).

Halide Edib Adivar, Aliye'nin dilinden Cumhuriyet'in kuruluşundan önce ve sonra yaşanan din ve yeni rejimin çatıştığı ve savaş alanı olarak eğitimsiz cahil halkın seçilmesine dikkati çeker. Din duygularını kullanıp ferdi çıkarları için insanları yönlendiren vicdanı olmayan dinden bir haber din adamıdır.

“Kundakta ümmeti için şefaât talep eden Peygamber'in, asi ümmetine melce olan büyük Muhammed'in dini idi. Hacı Fettah Efendi, din perdesine bürünmüş, dünya yüzünde şeytanın insanları tazip için gönderdiği bir mümessildi. Aliye ayağa kalktı. Gözlerindeki yaşlar kurumuştu. İnayetsiz bir istihkar ve istikrahla:

— Sen Kâbe'den gelen bir hacı değilsin, sen şeytanın yeryüzünde bir nevi elçisisin, dedi.” (Adivar, 2011, s. 143).

İdeolojik anlamda, 1923-1938 yılları arasında yayımlanan Türk romanlarında din adamları ya da dindarların stereotipik yapılarından hareketle, yazarın belli bir amaç doğrultusunda hareket ettiği ve hedeflediği toplumsal etkiyi yaratmak üzere edebî metni kullandığı görülmektedir. Toplumsal değişim ve ideolojik etki gözetilen romanlarda stereotip, Cumhuriyet yazarlarınca *Yaban* ve *Vurun Kahpeye* romanlarında seçildiği görülmektedir. Murat Belge'ye göre; ““Stereotip” kelimesi, klişeleşmiş roman kişisini anlatacak en iyi kelimedir. [...] “Stereotip”, yazarın gerçek anlamda bir insan yaratmadığı, zaten yaratılmış, orta malı olmuş kişileri kopya ettiği zaman ortaya çıkan roman kişisidir.” (Belge, 1998, s. 24) Din adamları örneğinde önceden kalıplaşmış algının üzerine okuyucu tarafından benimsenmiş stereotipler üzerinden verilmiştir. Dinden aldıkları itibar ve gücü kullanarak düşmanla iş birliği yapan *Yaban*'ın din adamı Şeyh Yusuf ve *Vurun Kahpeye* romanında İmam Hacı Fettah Efendi örneğinde olduğu gibidir.

Kurtuluş Savaşı öncesi ve sonrası Anadolu'ya akın eden aydınların temel tiplerinden biri ferdi hırsları için dini kullananlar olmuştur. Ancak halka dini konularla yaklaşan çıkarıcı ve millet kavramı bilmeyen tiplerin cahil kalmasının bir benzeri de aydınların beslendiği kaynaklar ve yeni değerlerinin Anadolu köylüsünden uzak olmasıdır. Türk aydınına göre Anadolu karanlıktır ve bedbahttır. Türk aydını bu durumu düzeltmek ve değiştirmek arzusundadır (Balcı, 2002, s. 286). Aliye'de öğretmen olmaktan çok bir toplum mühendisi gibi davranır. Ahmet Celal ise tepeden bakma be küçük görme bir yaklaşımla aydına kızar gibi olsa da Anadolu insanına kırgındır. Anadolu'da yaban olan Ahmet Celal, medeniyeti taşıma misyonu gerekliliğini şikayetleri içinde vermektedir. *Vurun Kahpeye* kahramanı Aliye, duyduğu aşk ve millî duyguyu bir arada açık biçimde yaşayarak başka bir misyonu olan devrim niteliğinde kadınların hayatın görünen yüzü olarak Cumhuriyet ideolojisini destekleyen bir tip çizmektedir. *Yaban*'ın Ahmet Celal'i Ankara ve Mustafa Kemal'e büyük güven duymakta ve her fırsatta dile getirmektedir. "Havada "Milletin hakimiyeti" sözü bir vahiy gibi dolaşiyor. Gelip, beni, bu inzivada uyandırıyor. Türkiye'nin karanlık semasında Mustafa Kemal adı bir şafak yıldızı gibi parlıyor." (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 75). Manevi bir itikatla bağlı olduğu Kuvâ-yi Milliye asker ve ordusuna manevi bir anlam de yükler. "Bunlar, artık benim bildiğim Cihan Savaşı subayları değildir. Bazılarıyla tanışmakla beraber onlarda eski ruhtan, eski kafadan bir belirti bulamıyorum. Bunlar, bir ordunun alelaide subayları olmaktan ziyade yeni bir mezhebin öncüleri gibidir." (Karaosmanoğlu Y. K., 2011, s. 75). Bu sözlerine rağmen Ahmet Celal, Aliye gibi milliyetçi ve dine ılımlı değildir. Ahmet Celal'e göre din Anadolu'da istismar ve sömürü aracı olmuştur. İnci Enginün, *Yaban* romanında Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun hikayesini "Barbarların Yaktığı Köyler Ahalisine" yazısının tayin ettiğini ve hikayelerine kendi duyularını katarak kuvvetle aktardığını bu nedenle hayata bakışını trajik bulur. Halide Edib Adıvar'ın ise gördüklerini bütün sıcaklığıyla aktardığını ve kendi zihninde hikâye içindekilerin gelişmesine önem vermeden kendisini silerek hikâyenin şahıslarından biri haline dönüşmektedir. Bütün perişanlık ve tasvirler içinde bütün hikayesini yarımın Türkiye'sini inşa etmeye ayırır (Enginün, 2019, s. 24). *Yaban*'ın Ahmet Celal'i Millî Mücadele'ye fiilen katılmamıştır. Pasif milliyetçi bir tiptir (Çetin, 2017, s. 222). Ahmet Celal, Mustafa Kemal'e olan bağlılığı ve hayranlığı ile dolaylı olarak Cumhuriyet'in ideoloğu ve savunucusudur. *Vurun Kahpeye*'nin baş karakteri Aliye, daha aktiftir ve Tosun Bey'le olan aşk ilişkisi, Yunanlılar ile olan temasındaki tavrı, köyün ileri gelenleriyle olan mücadeleleriyle bizzat cephe gerisinin ve Cumhuriyet'in ideoloji-değerlerinin yılmaz savaşıdır.

Sonuç

Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Halide Edib Adıvar Türk milletinin bağımsızlık, var olma mücadelesine ve Cumhuriyet'in kuruluşu olan ilk kurucu hareketlerinde yer almış-tanıklık etmiş; Millî Mücadele'nin ruhunu bilen yazarlarımızdandır. Romanlarında üslup ve edebi anlayış olarak farklılıklar olsa da Millî Mücadele'ye ve Cumhuriyet'in ideolojisini ve politik duruşunu destekler kanonik metinler kaleme almışlardır; Millî Mücadele ve ulus-devlet anlayışını destekleyen metinler yazmışlardır. 1923-1938 yılları arasında yeni toplum yapısının yeniden inşa edilmeye çalışıldığı, inkılaplar ve devrimler çağı diye de adlandırılan, bu devrin içinde direnç gösteren ve çalkantılara sebep olan yapılarla mücadele eden bir edebi kanonik "İnkılap Edebiyatı" çalışması başlar. Millî Mücadele'yi de ön planda tutan edebi türler başta romanlar, sosyal ortama yön verme ve zihniyet değişimi için kanonik metinler yazılmıştır. Özellikle 1928 sonrası önceki dönemlerle karşılaştırıldığında, modernleşme sürecinin devamı niteliğinde ve genç Cumhuriyet'in zihniyetini ve politik anlayışını halka benimsetmek

adına kültür, sanat ve edebiyat alanlarına yönelik ulusçu devlet politikalarının sistematize bir biçimde her alanda olduğu gibi tıpkı kamusal alan gibi inşa edilmeye çalışılan düşüncenin öğretilmeye ve kabul edilmeye çalışıldığı bir yan olarak edebî kanonik eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Resmî ideolojinin kontrolünde Cumhuriyet Türkiye'sinin biçimlendiği süreçte edebiyatta değişimin tasavvurunda merkezinde “*İnkılâp Edebiyatı*” kavramı yer almıştır. İnkılâp edebiyatı kavramı, Cumhuriyet rejiminin gerçekleştirdiği inkılâpların kitlelere benimsetilmesi ve yeni nesle aktarılması amacına dayanır. Bu doğrultuda başta öğrenciler olmak üzere toplumu bilgilendiren, geçmişten haber veren, anlatan, düşündürürken şekillendiren edebî metinler aracılığıyla Anadolu'nun her yanındaki köy ve kasabalara kadar uzanan kapsayıcı bir toplumsal mühendislik projesi olarak işlev görür. *Yaban* ve *Vurun Kahpeye* romanları Millî Mücadele konusu etrafında kurgulanmış olmakla birlikte, bu eserlerde olaylar ve karakterler Cumhuriyet ideolojisi ekseninde ele alınmıştır. Bu bağlamda çoğunlukla kurucu siyasi iradenin beklentileri doğrultusunda kanonik bir yapı oluşturulmuştur.

Halide Edib Adıvar'ın *Vurun Kahpeye* romanında Aliye karakteri üzerinden ayakları üzerinde durabilen, aydın ve çağdaş Cumhuriyet kadınının ayak sesleri ve düşünce temelleri olan ideal kadın-insan tipi bir öğretmen çizmektedir. Bununla birlikte Anadolu'nun dünya görüşünü ve geri kalmışlığını yansıtırken ilaç olan Aliye tipini sahneye sürerek Cumhuriyet ideolojisini desteklemekle kalmamış, yeni insan inşasındaki özellikleri de anlatmıştır. Rol model aydın ve kadın tipini verirken Anadolu'nun yüz yıllardır içine sinmiş olan tehlike olarak addettiği geri kalmışlığın ve yozlaşmanın sebebi olan eğitim, din-din adamları ve bağınazlığa dikkatleri çekmektedir. Çözüm olarak Aliye'nin kişilik ve davranışlarında toplanmış olan modernliğin örnekleri olan reçeteyi sunar.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban* romanıyla Anadolu'ya ve köylüsüne *Yaban* kalan aydını eleştirir; ancak eleştirisinin sebebi ve sorun olarak gördüğü Anadolu ve köylüsünü de beğenmez. *Yaban* olarak kendini gören köylüdür. Kimliğini bilmeyen ve nereye ait olduğunun farkında olmayan bir Anadolu ve köylüsü vardır. *Yaban*'da, *Vurun Kahpeye* romanındaki gibi din-din adamlarını net bir biçimde eleştirir ve problemlerin en büyük sorun kaynağı olarak ele alırlar. Cumhuriyet'in ideolojisinin ön gördüğü planda Batılılaşma ve ulus-devlet eksenli yeni insan ve toplum modeli inşa etme hedefi doğrultusunda Millî Mücadele konusu üzerinden Türk aydınının sorunu gibi ortaya çıkan hikâyede rejimin savunucusu ve ideal olanı öğretme metinlerinin kanonik çalışması olmuştur. Her iki yazar da *Yaban* ve *Vurun Kahpeye* romanlarında, Millî Mücadele'yi zayıflatan unsurlar arasında din adamlarının tutumuna ve aydın-halk kopukluğuna dikkat çekmiş; her türlü yozlaşma ve millî olmayan düşünceye karşı mücadele eden karakterler kurgulamıştır.

Kaynakça

- Adivar, H. E. (2011). *Vurun Kahpeye* (6. b.). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Aktaş, Ü. (2012). *Edebiyat, İdeoloji ve Poetika*. İstanbul: Okur Kitaplığı.
- Anar, T. (2022). *Janus'un Yüzü "Türk Edebiyatında Kanon ve Karşı-Kanon* (1. b.). İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek "Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik"* (2. b.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Atakay, K. (2004, Ocak). Kanon Huzursuzluğu. *Kitap-lık*(68), s. 70-77.
- Atalay, O. (2024). *Türk'e Tapmak* (8. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Balcı, Y. (2002). *Türk Romanında Aydın Problemi 1908-1950*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Belge, M. (1998). *Edebiyat Üzerine Yazılar* (1. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Belge, M. (2004, Ocak). Türkiye'de Kanon. *Kitap-lık*(68), s. 54-59.
- Belge, M. (2009). *Sanat ve Edebiyat* (1. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bloom, H. (2014). *Batı Kanonu "Çağların Ekolleri ve Kitapları"* (1. b.). (Ç. P. Mull, Çev.) İstanbul: İthaki.
- Çalışlar, İ. (2024). *Halide Edib "Biyografisine Sığmayan Kadın"* (3. b.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çetin, N. (2017). *Türk Roman Tahlilleri I*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetin, N. (2021). *Halide Edip Adivar 1882-1964* (1. b.). (F. S. Nurullah Çetin, Dü.) İstanbul: İlbilge Yayınları.
- Çıkla, S. (2007, Ağustos 15). Türk Edebiyatında Kanon ve İnkılâp Kanonu. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 4(13-14), s. 25-46.
- Çobanoğlu, Y. (2022). Yakup adri Karaosmanoğlu: Redingotlu Distopyadan Ütopik İnkılapçılığa Uzanan Bir Toplum Tasavvuru. Ö. D. Yalçın Çakmak içinde, *Huzursuz Bir Ruhun Panaroması "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Edebiyat ve Düşünce Dünyası"* (s. 139-164). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Depe, D. (2022). Dulcinea için Yas: Yaban. Ö. D. Yalçın Çakmak içinde, *Huzursuz Bir Ruhun Panaroması "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Edebiyat ve Düşünce Dünyası"* (s. 453-463). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eagleton, T. (1987, Kasım). Günümüzde Edebiyat ve Politika. *Gergedan Dergisi*, s. 41-43.
- Enginün, İ. (1999). *Mukayeseli Edebiyat* (2. b.). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Enginün, İ. (2007). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı* (7. b.). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Enginün, İ. (2007). *Halide Edip Adivar'ın Eserlerinde Doğu Ve Batı Meselesi* (3. b.). İstanbul: Degâh Yayınları.
- Enginün, İ. (2019). *Halide Edip Adivar* (1. b.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Eskin, Ş. (2023). *İnkılap Edebiyatı "Türkiye'de Uluslaşma, Kültürel İnşa Seferberliği ve Edebiyat"* (1. b.). İstanbul: Dergâh.
- Ete, M. R. (2022). *İdeolojiden Metne Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Dinsel Tipolojiler*. Çanakale: Paradigma Akademi.
- Gögebakan, T. (2004). *Tarihsel Roman Üzerine* (1. b.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gülendam, R. (2015). Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı 1923-2000. E. E. Âlim Gür (Dü.) içinde, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı* (1. b., s. 423-602). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gümüş, S. (2013). *Edebiyat ve Yeni Zamanların Kültürü* (1. b.). İstanbul: Can Yayınları.
- Issi, A. C. (2004, Haziran, Temmuz, Ağustos). Toplum Mühendisliği Bağlamında Kanon-Edebiyat İlişkisi. *Hece (Hayat-Edebiyat-Siyaset Özel Sayısı)*(90/91/92),

s. 360-370.

- Jusdanis, G. (1998). *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür "Milli Edebiyatın İcat Edilişi"* (1. b.). (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Kacıroğlu, M. (2008). *Milli Mücadele ve Erken Dönem Cumhuriyet Romanı (Yapı ve Tema 1919-1928)* (1 b.). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Karabulut, R. (2017, Aralık 28). Halide Edib Adıvar'ın Romanlarında Sosyal Bir Mesele Olarak Din/İslam. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*(36), s. 176-201.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1973). *Ergenekon "Milli Mücadele Yazıları"*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2011). *Yaban* (62. b.). (B. Çeri, Dü.) İstanbul : İletişim Yayınları.
- Kermode, F. (2022). *Kanonun Estetiği* (1 b.). (A. Tümertekin, Çev.) İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Kula, O. B. (2008). *Kant Estetiği ve Yazın Kuramları* (1. b.). İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Kula, O. B. (2012). *Dil Felsefesi Edebiyat Kuramı I* (1. b.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kula, O. B. (2012). *Kant, Schiller, Heidegger-Estetik ve Edebiyat* (1. b.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kütükçü, T. (2024). *Tek Renk Olmaya Çalışan Gökkuşluğu*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Meral, Y. (2007). *Yeni Ahit Kanonu'nun Oluşumu (I-IV. Asırlar)*. Sakarya: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Moran, B. (2008). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1 Ahmet Mithat'tan A.H. Tanpınar'a* (20. b., Cilt I). İstanbul, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okumuş, M. (2023). *Türk Edebiyatı'ndan Türk Sineması'na Vurun Kahpeye 3 Rejisör 3 Film* (1. b.). İstanbul: Ülke İletişim Sinema.
- Özgül, E. (2004, Haziran, Temmuz, Ağustos). Doğru ve Değişmez Kabuller'in Edebiyatı. *Hece (Hayat-EdebiyatSiyaset Özel Sayısı)*(90/91/92), s. 98-110.
- Parla, J. (2004, Ocak 1). Edebiyat Kanonları. *Kitap-lı*(68), s. 51-53.
- Parla, J. (2023). *Edebiyat Yazıları "Kuram ve İnceleme"* (1. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parlatır, İ. (2019). *Türk Romanında Tipler*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Sağlık, Ş. (2011). Milli Edebiyatın Kanonik Karakteri ve Ziya Gökalp'in Tavrı. O. K. Hülya Argunşah (Dü.) içinde, *100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Milli Edebiyat Çalıştayı* (s. 256-291). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Seyhan, A. (2014). *Dünya Edebiyatı Bağlamında Modern Türk Romanı Kesişen Yazgıların Hikâyesi* (1. b.). (E. Irmak, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Solak, Ö. (2014). *Cumhuriyet Dönemi TÜrk Romanında Merkez-Taşra Çatışması* (1 b.). İstanbul: Hikmetevi Yayınları.
- Timur, T. (2019). *Osmanlı Türk Romanında Tarih Toplum ve Kimlik* (3. b.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Ulu, Y. S. (2020). *Türk Romanında Kimlik İnşası (1908-1923)* (1. b.). Ankara: İlbilge Yayıncılık.
- Yakar, A. (1973). *Türk Romanında Milli Mücadele*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Extended Abstract

This study focuses on the emergence and development of the literary canon during the early Republican period in Turkey by analyzing two key novels: *Yaban* by Yakup Kadri Karaosmanoğlu and *Vurun Kahpeye* by Halide Edib Adivar. The main purpose is to examine how literature functioned as a significant cultural instrument in the process of nation-building, especially during a period when the new state authority aimed to reshape society through modernization, secularization, and the creation of a unified national identity. Since the early Republican years were marked by strong ideological transitions, literary works did not remain outside these transformations; instead, they became active participants in shaping the collective imagination and political consciousness of the new nation.

The concept of the “literary canon” in Turkey has its roots in the Tanzimat and the National Literature movements, but it became more systematic with the establishment of the Republic. In this process, literature was used not only for aesthetic purposes but also as a tool to shape collective memory and to support modernization and secularization. These discussions help to show that the canon in the early Republican context did not develop only through literary criteria, but also through ideological choices and national expectations.

Within this ideological and cultural framework, *Yaban* and *Vurun Kahpeye* represent two exemplary works of what is often called the “revolutionary canon” (inkılap kanonu). These novels express, in different ways, the tensions and hopes of the War of Independence period and aim to guide society toward the ideals of the Republic. In *Yaban*, Yakup Kadri presents the perspective of Ahmet Celâl, an Istanbul intellectual who settles in a rural Anatolian village after losing his arm in the First World War. Through his observations, the novel highlights the profound distance between urban intellectuals and the rural population. The villagers’ lack of national consciousness, their limited education, and their indifference to the national struggle are presented as obstacles to modernizing the country. Although this depiction has been criticized for being harsh and somewhat pessimistic, its importance within the early Republican canon lies in its insistence on confronting the social realities that hindered national unity. The novel suggests that intellectuals must play an active role in guiding the people and helping them adapt to the requirements of a modern nation-state.

Halide Edib Adivar’s *Vurun Kahpeye* approaches similar themes through a different narrative lens. The novel follows Aliye, a young and idealistic teacher who becomes the target of religious fanaticism and reactionary groups in an Anatolian town during the War of Independence. Aliye represents the new Republican woman—educated, patriotic, and devoted to social progress. The novel depicts how ignorance, manipulation of religion, and internal betrayal threatened both national unity and the process of modernization. Aliye’s eventual death at the hands of a mob symbolizes the difficulties faced by those who supported the national cause and the sacrifices required for establishing a new social order. For this reason, the book quickly became a widely discussed and frequently cited novel within early Republican cultural and educational circles.

By comparing these two novels, the study demonstrates how early Republican literature sought to establish models of identity, citizenship, and national consciousness. Both authors employ narrative strategies that reflect the ideological priorities of their time: emphasizing education, criticizing superstition and reactionary attitudes, and encouraging loyalty to the national struggle. The novels contribute to forming a collective memory of the War of Independence and help define the cultural frameworks through which the new society understood itself.

In conclusion, this research shows that the early Republican literary canon developed not only from aesthetic concerns but also from political and social needs. *Yaban* and *Vurun Kahpeye* are central texts that illustrate how literature became a crucial tool in the nation-building process. Their enduring significance in Turkish literary history suggests that they continue to shape modern Turkish identity and reflect the fundamental values promoted during the early years of the Republic.